

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ, ДИСТАНЦІЙНОГО ТА ЗАОЧНОГО
НАВЧАННЯ

Кафедра фінансів та обліку

**МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ БАНКУ ТА
ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

2 курсу заочної форми навчання

МЕЛЬНИЧУКА Віктора Ігоровича

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент

ПАЦУЛА Ольга Ігорівна

Рецензент

кандидат економічних наук, доцент

кафедри обліку і аудиту Львівського

національного університету імені Івана

Франка, доцент

ТЕНЮХ Зоряна Ігорівна

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«20» березня 2024 р., протокол № 10

завідувач кафедри фінансів та обліку

_____ **МЕЛЬНИК С.І.**

Львів
2024

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра фінансів та обліку

Освітній ступінь «магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Назва освітньої програми «Фінансова розвідка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

фінансів та обліку

_____ Степан МЕЛЬНИК

«20» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ МЕЛЬНИЧУКА Віктора Ігоровича

1. Тема роботи «Механізм управління активами і пасивами банку та пріоритетні напрями його вдосконалення»

керівник роботи ПАЦУЛА Ольга Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент

затверджені наказом ЛьвДУВС від «17» листопада 2023 р. № 1403 о/с

2. Термін подання здобувачем вищої освіти роботи «05» березня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи. Нормативно-правові акти з питань управління активами і пасивами банку, наукова література із зазначеної тематики, дані статистичних видань та інтернет ресурси.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Дослідити економічну сутність активів та пасивів банку; охарактеризувати методику управління активами та пасивами банку; проаналізувати динаміку та структуру активів та пасивів банківської установи; визначити роль активів та пасивів в системі управління фінансовою стійкістю та діловою активністю банку; оцінити фактори впливу на обсяг активів та пасивів; запропонувати шляхи удосконалення стратегії управління активами та пасивами банку.

5. Перелік графічного матеріалу (додатків). Динаміка активів та пасивів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; аналіз структури активів та пасивів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; динаміка економічних нормативів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; динаміка показників ділової активності АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; аналіз показників фінансової стійкості АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; аналіз рентабельності активів та капіталу АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки; результати регресійного аналізу факторного впливу на активи банківської системи; результати регресійного аналізу факторного впливу на обсяг активів АТ «Ощадбанк»; стратегічні цілі АТ «Ощадбанк» на період дії воєнного стану; критерії оцінки активів АТ «Ощадбанк» за ознаками рівня кредитного ризику; розподіл активів за групами ризику; оцінка ризику ліквідності на основі GAP-підходу; SWOT-аналіз системи управління активами та пасивами АТ «Ощадбанк»

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	ПРИЗВИЩЕ, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	ПАЦУЛА О.І.		
2	ПАЦУЛА О.І.		
3	ПАЦУЛА О.І.		

7. Дата видачі завдання «20» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Опрацювання літератури за темою роботи та складання плану	01.12.2023	виконано
2	Написання першого розділу	01.01.2024	виконано
3	Написання другого розділу	01.02.2024	виконано
4	Написання третього розділу	01.03.2024	виконано
5	Підведення підсумків та формулювання висновків	03.03.2024	виконано
6	Оформлення роботи	05.03.2024	виконано

Здобувач вищої освіти

(підпис)МЕЛЬНИЧУК В.І.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Науковий керівник

(підпис)ПАЦУЛА О.І.
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

АНОТАЦІЯ

МЕЛЬНИЧУК В. Механізм управління активами і пасивами банку та пріоритетні напрями його вдосконалення. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2024.

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню теоретичних та практичних засад системи управління активами та пасивами, оцінки її стану та наданні пропозицій для удосконалення. Здійснено оцінку динаміки та структури активів та пасивів досліджуваного банку. Суттєву увагу також приділено оцінці показників фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності. Визначено ключові фактори впливу на обсяг активів та пасивів, окреслені основні стратегічні напрями управління банком та ризиками зокрема. Надано пропозиції по удосконаленню системи управління активами та пасивами.

Ключові слова: активи, пасиви, банківські ризики, ділова активність, фінансова стійкість, управління.

ABSTRACT

MELNYCHUK V. The bank's asset and liability management mechanism and priority directions for its improvement. - Manuscript.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 072 «Finance, banking and insurance». - Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2024.

The qualification work is devoted to studying the theoretical and practical foundations of the asset and liability management system, assessing its condition and providing suggestions for improvement. An assessment of the dynamics and structure of assets and liabilities of the bank under study was made. Significant attention was also paid to the assessment of indicators of financial stability, business activity and profitability. The key influencing factors on the volume of assets and liabilities are determined, the main strategic directions of bank management and risks, in particular, are outlined. Suggestions for improving the asset and liability management system have been provided.

Keywords: assets, liabilities, banking risks, business activity, financial stability, management.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ БАНКУ.....	9
1.1. Економічна сутність активів та пасивів банку та управління ними.....	9
1.2. Методичні основи управління активами та пасивами банку.....	20
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ АТ «ОЩАДБАНК» В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НИМ.....	36
2.1. Аналіз динаміки та структури активів та пасивів АТ «Ощадбанк».....	36
2.2. Аналіз активів та пасивів банку у системі управління фінансовою стійкістю та діловою активністю банку.....	45
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ.....	55
3.1. Оцінка факторів впливу на активи та пасиви банку.....	55
3.2. Удосконалення стратегії управління активами та пасивами АТ «Ощадбанк».....	60
Висновки до розділу 3.....	67
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний стан діяльності банківської установи пов'язаний з численними ризиками та загрозами, викликаними впровадженням в Україні воєнного стану та необхідності роботи в умовах невизначеності. Ефективна система управління банком вимагає застосування комплексного підходу до пошуку все більш досконалих механізмів управління активами та пасивами банківської установи та оцінки ризиків, які виникають унаслідок здійснення основних банківських операцій. Розуміння того, що у своїй діяльності важливо сформувати таку структуру активів та пасивів, яка б забезпечувала достатню ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість є вкрай актуальним.

Вагомий внесок у дослідження питань аналізу активів та пасивів банківських установ та визначення підходів до управління ними зробили такі вчені як Азізова К.М., Заверук Л.А., Кириченко О.А., Козьменко С.М., Колодізев О.М., Малиновська І.О., Михайличенко М.С., Примостка Л.О., Ротар Д.А., Семенча І.Є., Руденко В.І., Соколова Х. О., Волкова В. В., Стельмах В.С., Халатур С.М., Пістунова М.Г., Шварц О. В. та багато інших. В роботі також використовувалися офіційні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України та звітності АТ «Ощадбанк».

Мета дослідження. Метою кваліфікаційної роботи визначено дослідження теоретичних та практичних засад управління активами та пасивами банківської установи, оцінки та аналізу їх стану та наданні рекомендацій щодо удосконалення механізмів управління ними.

Для досягнення мети окреслено ряд завдань:

- дослідити економічну сутність активів та пасивів банку;
- охарактеризувати методику управління активами та пасивами банку;
- проаналізувати динаміку та структуру активів та пасивів банківської установи;

- визначити роль активів та пасивів в системі управління фінансовою стійкістю та діловою активністю банку;
- оцінити фактори впливу на обсяг активів та пасивів;
- запропонувати шляхи удосконалення стратегії управління активами та пасивами банку.

Об'єктом дослідження є активи та пасиви АТ «Ощадбанк».

Предметом дослідження виступає система управління активами та пасивами банку.

Методи дослідження. Кваліфікаційна робота виконана з використання ряду загальнонаукових методів дослідження, таких як: спостереження (при пошуку інформації для аналізу активів та пасивів), аналіз (при дослідженні теоретичних підходів до формування поняття «активи», «пасиви», вивченні динаміки та структури активів та пасивів), регресія (при дослідженні факторного впливу на активи та пасиви), синтез (для узагальнення основних результатів дослідження). Для оформлення результатів дослідження використовувалися таблиці та графічний метод. Для формування пропозицій застосовано метод SWOT-аналізу та абстрагування.

Наукова новизна отриманих результатів:

- проаналізовано стан системи управління активами та пасивами АТ «Ощадбанк», проведення дослідження факторного впливу на обсяг активів та пасивів із використанням Data Analysis, надано пропозиції удосконалення стратегії управління активами та пасивами банку.

Основний зміст роботи. У першому розділі кваліфікаційної роботи проведено дослідження теоретичних основ управління активами та пасивами, окреслено механізми його здійснення.

Другий розділ роботи присвячено оцінці динаміки та структури активів та пасивів досліджуваного банку. Суттєву увагу також приділено оцінці показників фінансової стійкості, ділової активності та рентабельності.

Третій розділ роботи спрямований на визначенні ключових факторів впливу на обсяг активів та пасивів, окреслені основних стратегічних напрямів

управлінням банком та ризиками зокрема, наданні пропозицій по удосконаленню системи управління активами та пасивами.

Структура роботи. Дана кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (46 найменувань, на 4 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 77 сторінок, в тому числі 20 таблиць, 17 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ І ПАСИВАМИ БАНКУ

1.1. Економічна сутність активів та пасивів банку та управління ними

Здійснення банківської діяльності проводиться із залученням відповідних ресурсів та джерел їх фінансування, що відбувається за рахунок активних та пасивних операцій. Саме поняття активів та пасивів банку досліджується в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, зокрема, одні з них, визначають активи як напрями розташування та використання ресурсів банку з метою отримання прибутку та підтримання ліквідності банківської установи з урахуванням ризиків за окремими видами банківських операцій. Пасиви ж дані науковці трактують як ті ресурси, що формуються з власних, залучених і позичених коштів для проведення активних операцій та одержання прибутку [36]. Інші, наприклад, Кириченко О., Гіленко О., Гіленко І. називають активами частину бухгалтерського балансу, яка вказує на розміщення й використання залучених банком коштів для отримання прибутку в майбутньому та підтримання ліквідності банку. Пасиви, в свою чергу, визначаються ними як інша частина балансу, що відображає у грошовому вираженні джерела утворення коштів банку [11]. Існує також думка, що активи – це ресурси, що контролюються банком, отримані в результаті минулих подій та використовуються для одержання майбутньої економічної вигоди. Пасиви – сукупність грошових коштів, яка знаходиться у розпорядженні банківської установи і використовується нею для здійснення активних операцій [16].

Безумовно, принципової відмінності між вказаними твердженнями не існує, проте доходимо до розуміння, що сукупність усіх активів та пасивів банку представлена окремими їх складовими у балансі банківської установи, який має чітко встановлену нормативно-правовими актами форму. Таким чином, якщо звернутися до форми балансу банку, то можемо побачити наступний склад активів та пасивів (рис. 1.1).

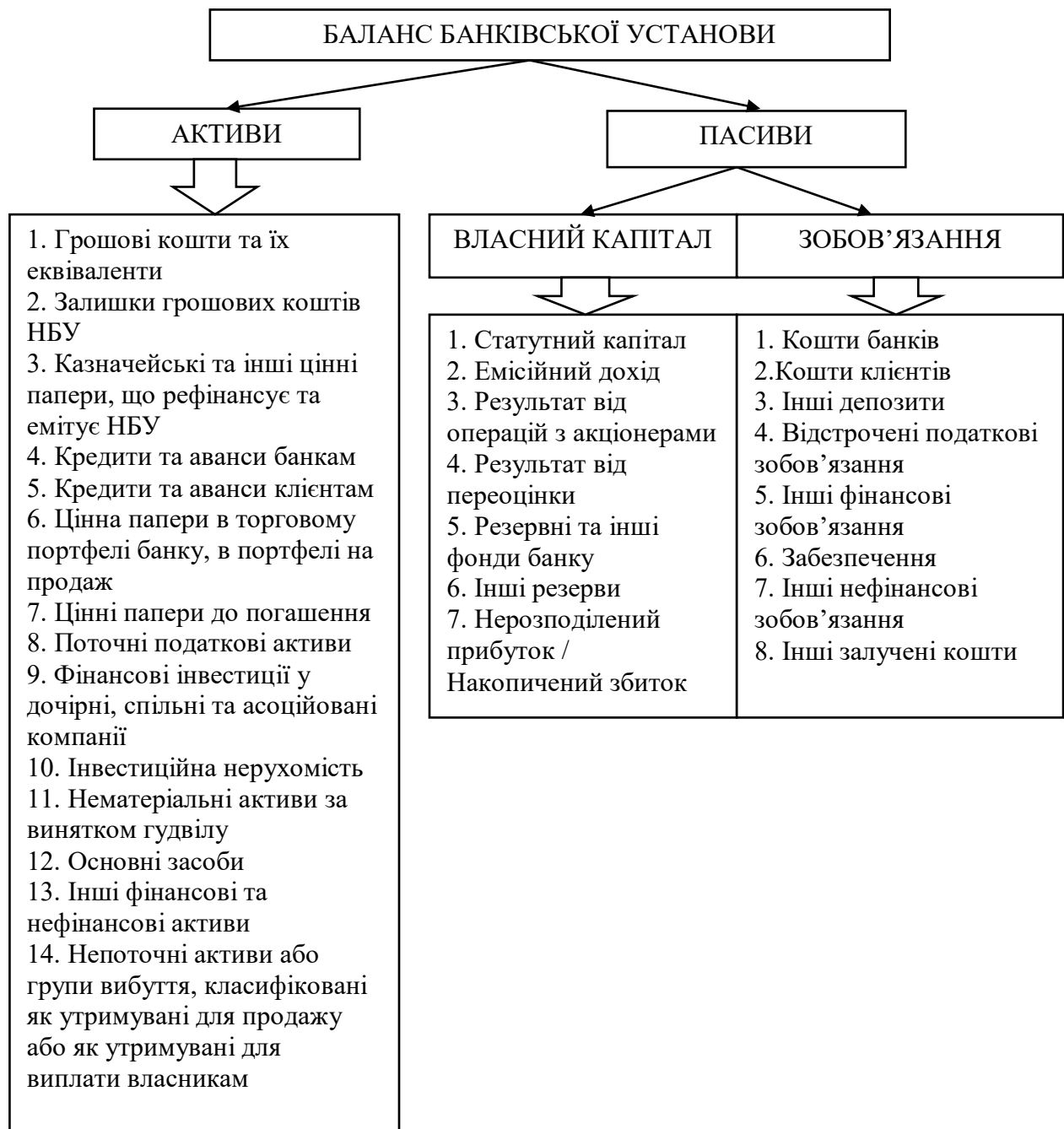

Рис. 1.1. Склад і структура активів і пасивів банку

Джерело: складено автором

Свої активи та пасиви банк формує через здійснення відповідних операцій.

Так, до активних операцій найчастіше відносять:

- надання кредитів фізичним та юридичним особам;
- надання кредитів банкам;
- інвестиції в цінні папери;

- формування інших активів:
- надання послуг.

Пасивні операції банку представлені зазвичай:

- залученням депозитів фізичних та юридичних осіб;
- отриманням кредитів від банку;
- емісією цінних паперів.

Зупиняючись детальніше на активних операціях банку, визначимо, що саме вони мають важливе значення для забезпечення фінансової складової економічного розвитку окремого банку, фінансової системи та економіки держави в цілому. Як зазначає Кириченко О.А. та ряд інших авторів, активні операції – це ті, які пов’язані з розміщенням та власних та залученням банківських ресурсів для отримання прибутку [11].

Загалом, існують різні підходи до класифікації активів та пасивів, узагальнивши які (рис. 1.2), можна виділити наступні критерії поділу:

- за впливом на рівень дохідності;
- за термінами розміщення банківських ресурсів;
- за ліквідністю;
- за рівнем ризику.

До дохідних активів відносять ті активи, які приносять банку процентний дохід. Сюди можемо включити: кредитний портфель; ті кошти, які розташовані в інших комерційних банках; ті кошти, які вкладені в цінні папери; інші. Зрозуміло, що недохідні – це ті, які прямого доходу банку не приносять, проте функціонування банківської установи без них не є можливим. Це зокрема, кошти на коррахунках; касові активи, необоротні активи; матеріальні цінності [16].

Поточні активи – це активи до запитання, за першою вимогою кредитора. Кошти, які розміщені банком на певний термін відносять до строкових. Ті кошти, які не мають вказаного строку повернення і не можуть бути повернені за першою вимогою.

Високоліквідні активи – це ті кошти, які в касі, кошти банків на коррахунку в НБУ. Ліквідні активи – це кошти, що приносять банку дохід. Мова йде про

депозити в інших банківських установах, цінні папери у портфелі банку, надані кредити комерційним банком, які вкладені в дочірні та асоційовані підприємства. Пролонгована та дебіторська заборгованість відноситься до низьколіквідних активів. А та дебіторська заборгованість, яка є протермінованою або сумнівною відноситься до неліквідних активів.

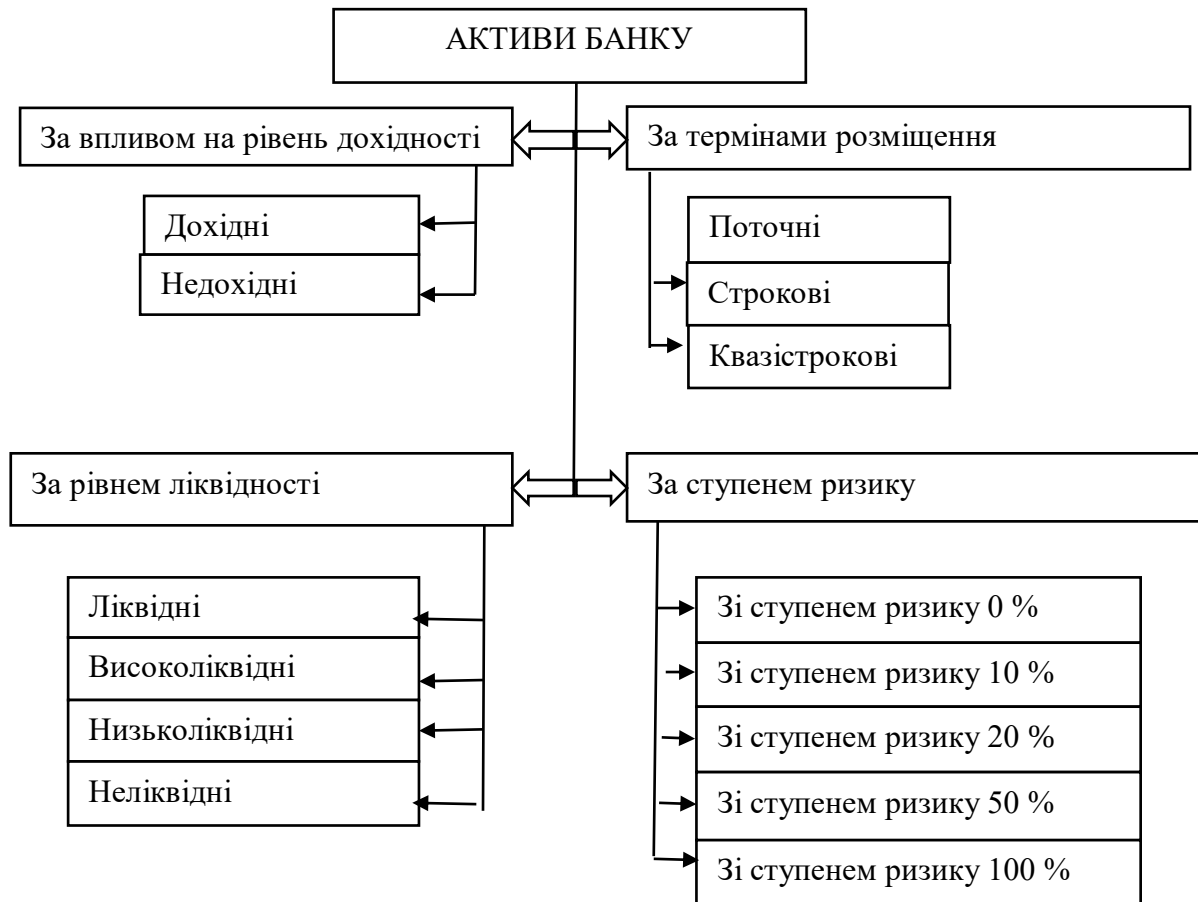

Рис. 1.2. Класифікація активів банку

Джерело: складено автором за даними [18]

Розглядаючи поділ активів за ступенем ризику, відзначаємо ті, ризики яких становлять 0%, тобто вони є безризиковими. Це, зокрема, готівкові кошти, банківські метали та кошти в Національному банку. Дещо вищий ступінь ризику, а саме в 10 % мають короткострокові та довгострокові кредити, які надані органам державної влади, а також нараховані доходи за кредитами, наданими таким органам. Середньоризиковими активами є ті, ступінь ризику яких досягає

20 % і сюди відносимо боргові цінні папери органів місцевого самоврядування, а також нараховані доходи за ними. Ті активи, ступінь ризику яких становить 50% є високоризиковими і до них належать: кошти до запитання в інших банках та нараховані доходи за ними, активи до отримання, овернайт-кредити, а також короткострокові та довгострокові кредити, надані органам місцевого самоврядування. Критичними активами є та, ступінь ризику за якими досягає 100% і це можуть бути протерміновані нараховані доходи за коштами на вимогу в інших банках, протерміновані нараховані доходи за кредитами, довгострокові кредити, що надані іншим банкам, кредити надані суб'єктам господарювання різних форм власності [18].

Серед пасивів банківської установи виділяють власний капітал та зобов'язання. Власний капітал банку трактують також по-різному. Так, Васюренко О.В. та Волохата К.О. зазначають, що це сукупність власних коштів, які внесені власниками, які можуть зростати в результаті ефективної діяльності внаслідок капіталізації прибутку або в результаті додаткових внесків учасників [3]. Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г. говорять про те, що власний капітал – це сукупність певних фондів, в тому числі резервних, які створені для забезпечення фінансової стійкості, провадження діяльності, а також покриття відповідних збитків, які можуть виникати в процесі такої діяльності [21]. Герасимович А.М. у своєму підручнику «Аналіз банківської діяльності» трактує власний капітал як сукупність грошових коштів або частину майна, яка внесена власниками і належить їм для забезпечення економічної самостійності та фінансової стійкості банку. Його використовують для здійснення банківських операцій задля отримання прибутку [5]. Незважаючи на деякі відмінності у розумінні власного капіталу, досліджуючи його складові, автори дотримуються думки, що власний капітал структурно складається з основної частини та додаткової. Перший – вважається капіталом першого рівня, а другий – відповідного другого рівня. Основний капітал формує статутний капітал або та частина зареєстрованого капіталу, яка є фактично сплаченою та резерви, які сформувалися за рахунок нерозподіленого прибутку. Розмір додаткового капіталу є змінною частиною і

він формується за рахунок резервів за кредитними операціями інших банків і клієнтів, прибутку поточного періоду, результатів переоцінки основних засобів та субординованого капіталу [2].

Формування власного капіталу банків є чітко регульованим. При цьому та його частина, яка підлягає регулюванню називається регулятивним капіталом. Методика аналізу ефективності використання власного капіталу, визначена Національним банком України, передбачає, що регулятивний капітал складається з основного капіталу (капіталу першого рівня) за вирахуванням суми недосформованих резервів за активними операціями банків та додаткового капіталу (капіталу другого рівня) за вирахуванням відвернень [19].

Формуючи розмір власного капіталу банку необхідно розуміти, що цей процес також повинен відбуватися з дотриманням законодавчих вимог. Насамперед, основний капітал є тією частиною джерел коштів, яка має бути постійно. Він не може вилучатися з банку, чи передаватися третім особам. Розмір власного капіталу може зменшуватися лише на визначені цілі, як-от, на формування резервів для покриття ймовірних збитків від активних операцій або у вигляді збиткового списання активів.

Додатковий капітал, який частиною власного, включає зазвичай резерви під звичайну кредитну заборгованість самих клієнтів. Сума регулятивного капіталу може зменшуватися на куплені капітальні та боргові цінні папери, що випущені іншими банками, а також на ті інвестиції в асоційовані компанії, банки чи дочірні компанії, які були здійснені банком. У випадку отримання банком збитків у звітному періоді їх сума виключається у розрахунку з основного капіталу, а в разі отримання прибутку – включається до додаткового капіталу. Якщо сума регулятивного капіталу розраховується, то розмір додаткового не повинен перевищувати розмір основного капіталу.

Зобов'язання банку можна поділити за терміном погашення на наступні категорії (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Класифікація зобов'язань за термінами погашення

Джерело: складено автором

Розглядаючи поняття «управління активами та пасивами банку» також слід відзначити відсутність єдиного підходу в цьому напрямі. Нами зроблено спробу узагальнити окремі погляди науковців щодо визначення цієї ділянки системи управління банком у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення категорії «управління активами і пасивами банку» з позиції наукових поглядів

Автор	Визначення сутності
1	2
Шварц О.В. [41]	постійне регулювання динаміки та структури активів і пасивів банку, що дозволяє забезпечувати належний рівень економічної ефективності банку в частині підтримання бажаного рівня ліквідності та оптимізації ризику
Віпул К. Бансал, Дж. Ф. Маршалл [44]	підтримання збалансованості активів та пасивів для виконання одночасної умови мінімізації ризиків банку та досягнення зазначених цілей
Дж. Сінкі [45]	управління банківським балансом з акцентом на альтернативні сценарії ліквідності та відсоткової ставки

Продовження табл. 1.1

Автор	Визначення сутності
1	2
Роуз П. [46]	спрямоване на досягнення стратегічних цілей банку через узгодження структури балансу власне із зазначеними цілями та досягається шляхом формування певних стратегій
Ротар Д.А. [31]	управління активами і пасивами потребує узгодження структури балансу банку з його власною політикою через реалізацію певних операцій в рамках визначеної стратегії
Литвинюк О.В. [17]	управління активами і пасивами потребує комплексного підходу, який спрямований на досягнення оптимальних пропорцій активних та пасивних операцій банку, і забезпечує мінімізацію або уникнення проблемних активів і пасивів
Клюско Л.А. [12]	координація операцій, спрямована на залучення або розміщення ресурсів, що забезпечуватиме оптимізацію чистого доходу зі збереженням встановленого рівня ризику недостатності власного капіталу, ліквідності та процентного ризику
Діденко Н.Ю. [6]	управління активами і пасивами пов'язане з усіма сферами фінансового менеджменту, який визначає ефективність діяльності банку, а також його адаптивність та конкурентоспроможність
Примостка Л.О. [26]	скоординоване управління фінансами банку, яке досягається через прийняття управлінських рішень, спрямованих на підтримання визначених пропорцій операцій з активами та пасивами
Коваль Н.О., Зянько В.В., Тепня О.В. [9]	управління активами і пасивами полягає у скоординованому управлінні фінансовими потоками банку, яке забезпечує досягнення визначених цілей через дотримання пропорційності між активними і пасивними операціями банку.
Колодізев О.М., Губарева І.М., Чмутова І.М. [15]	формування структури балансу через яке відбувається вирішення питання управління прибутковістю, ліквідністю та ризиками банку
Сало І.В. [32]	основний процес, який забезпечує планування та реалізацію банком своїх доходів, а також контроль ризиків діяльності
Шинкаренко О.М. [42]	забезпечення виконання цілей фінансового менеджменту банку та дотримання обраних стратегій через оптимізацію структури активів і пасивів
Стельмах В.С., Міщенко В.І. [37]	залучення та подальше розміщення в активах допустимого обсягу ресурсів, які характеризуються визначеним рівнем ліквідності та ризику
Козьменко С.М., Волошко І.В., Шпиг Ф.І. [14]	вид діяльності, спрямований на формування структури балансу банку відповідно до визначених стратегічних цілей і програм
Фітас Н.Ю. [38]	управління банківською діяльністю, що спрямована на підтримання конкурентоспроможності та подальшому розвитку банку

Продовження табл. 1.1

1	2
Азізова К.М., Тисячна Ю.С. [1]	управління активами та пасивами – це цілеспрямований вплив, орієнтований на досягнення поставлених цілей, на активи і пасиви банку за допомогою певних методів у режимі детермінованої програми

Джерело: складено автором за даними [1, 6, 9, 12, 14, 15, 17, 31, 32, 37, 41, 42, 44, 45, 46]

Методичні рекомендації щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України визначають управління активами та пасивами банку як його діяльність щодо здійснення фінансових операцій для підтримання ліквідності, оптимізації ризиків його комерційної діяльності, їх хеджування, коригування валютних позицій, проведення операцій, що відносяться до інвестиційної та фінансової діяльності банку [27].

Проаналізувавши зазначені визначення, доходимо висновку, що управління активами та пасивами – це складний процес, який безумовно потребує комплексного підходу та покликаний забезпечити таку оптимальну структуру активів і пасивів, щоб була можливість максимізації прибутку, забезпечення ліквідності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банківської установи.

Загалом, систему управління активами та пасивами можна розглядати як систему скоординованого управління: 1) усім банківським балансом, а не його окремими частинами; 2) грошовими потоками банку; 3) зобов'язаннями банківської установи; 4) операціями по залученню ресурсів. Вона покликана вирішити ряд важливих завдань, які можуть залежати від специфіки та особливостей конкретного банку (рис. 1.4).

Формування системи управління активами та пасивами передбачає роботу зі структурою балансу, вжиття відповідних управлінських заходів по роботі з активами та пасивами та розробку відповідної стратегії. Сам процес управління може передбачати роботу з банком в цілому, або лише банківською діяльністю. В цьому напрямі необхідне застосування регулюючих процедур для балансування та оптимізації структури активів та пасивів в цілому, грошових

коштів, зобов'язань та вкладів банку і формування чітких пропорцій між пасивами та активами.

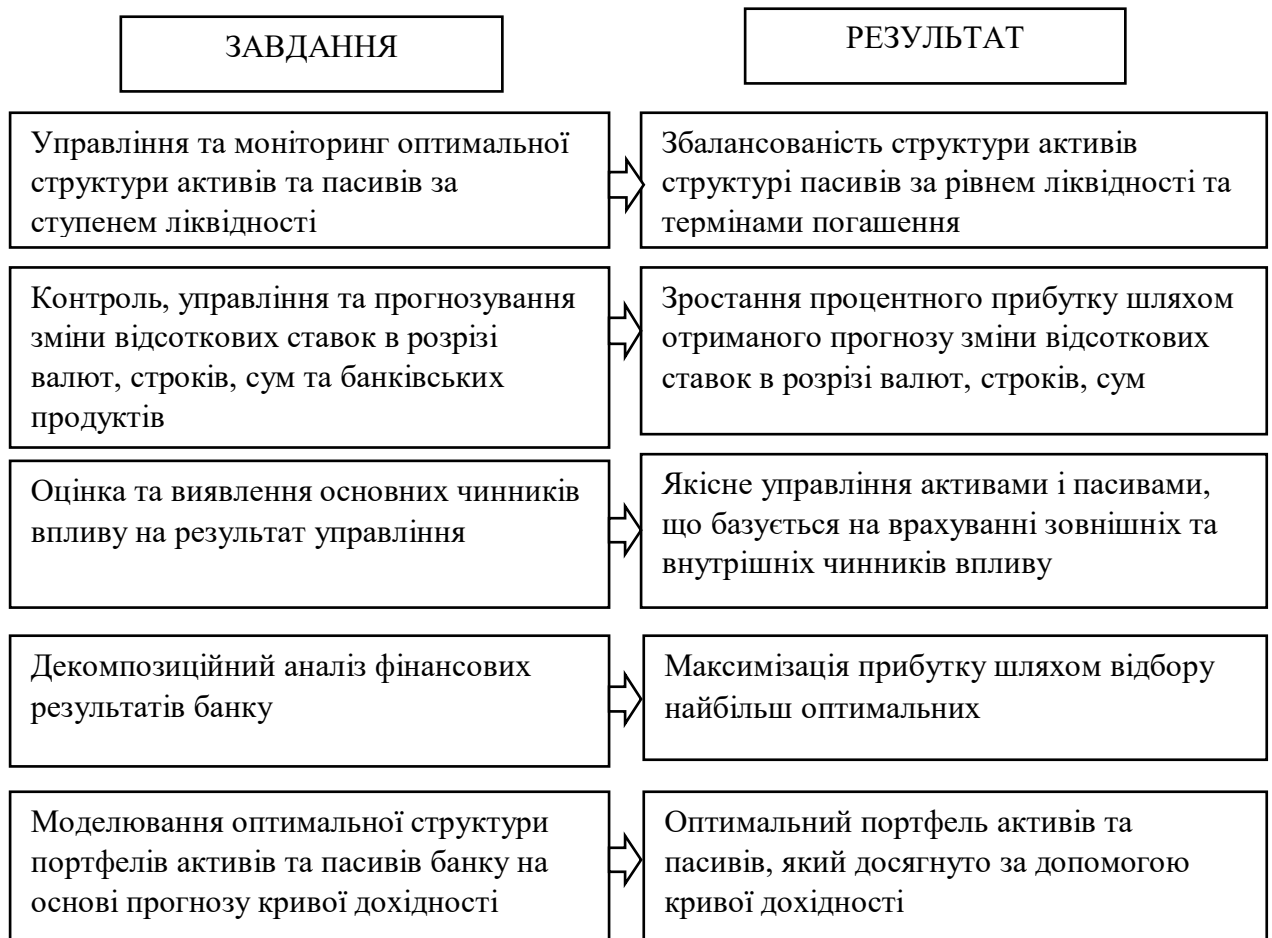

Рис. 1.4. Завдання та очікувані результати управління активами та пасивами банку [13]

Безумовно, що система управління активами та пасивами повинна відповідати основним цілям банківського менеджменту. Серед них можна виділити наступні (рис. 1.5).

Поряд з цільовим підходом до управління активами та пасивами, варто розуміти, що при цьому система банківського менеджменту стикається з рядом проблем. В цьому контексті цікавим є дослідження Семенчі І.Є. та Руденко В.І., які у своїй статті «Особливості управління активами банку в Україні в посткризовий період» окреслили «дерево проблем» управління активними операціями банку [34].

Рис. 1.5. Основні цілі банківського менеджменту в межах управління активами та пасивами банку [1]

Ми спроектували дане дослідження, яке стосується лише активних операцій, також і на пасиви (рис. 1.6).

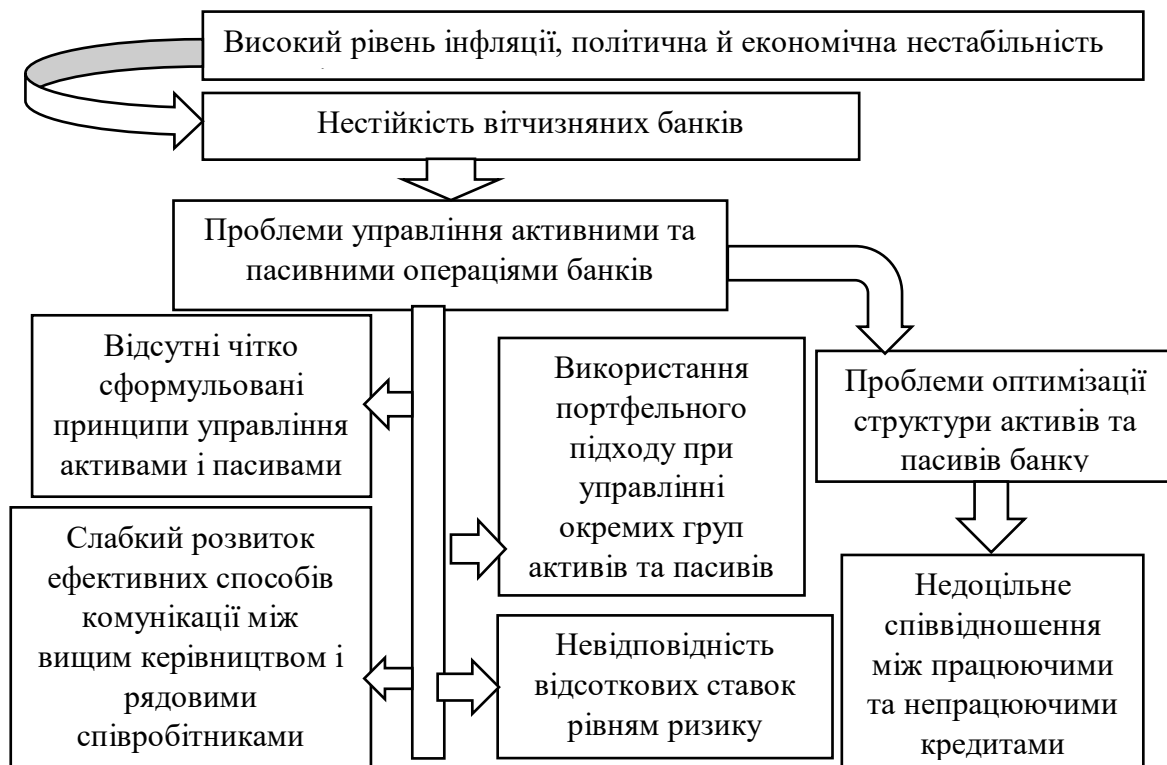

Рис. 1.6. Дерево проблем управління активами та пасивами банку

Джерело: складено автором на основі [34]

Можемо стверджувати, що система управління активами та пасивами банку повинна бути спрямована, з однієї сторони на підвищення прибутковості, забезпечення фінансової стійкості та мінімізацію ризиків, а з іншої – на утримання конкурентних позицій та розвиток.

1.2. Методичні основи управління активами та пасивами банку

Система управління активами та пасивами банку спрямована на досягнення цілей банківської діяльності стратегічного та тактичного характеру. Хоча, безумовно, весь процес традиційно повинен забезпечувати покладені на нього функції задля вирішення завдань та отримання результатів на оперативному, тактичному та стратегічному рівнях (рис. 1.7).

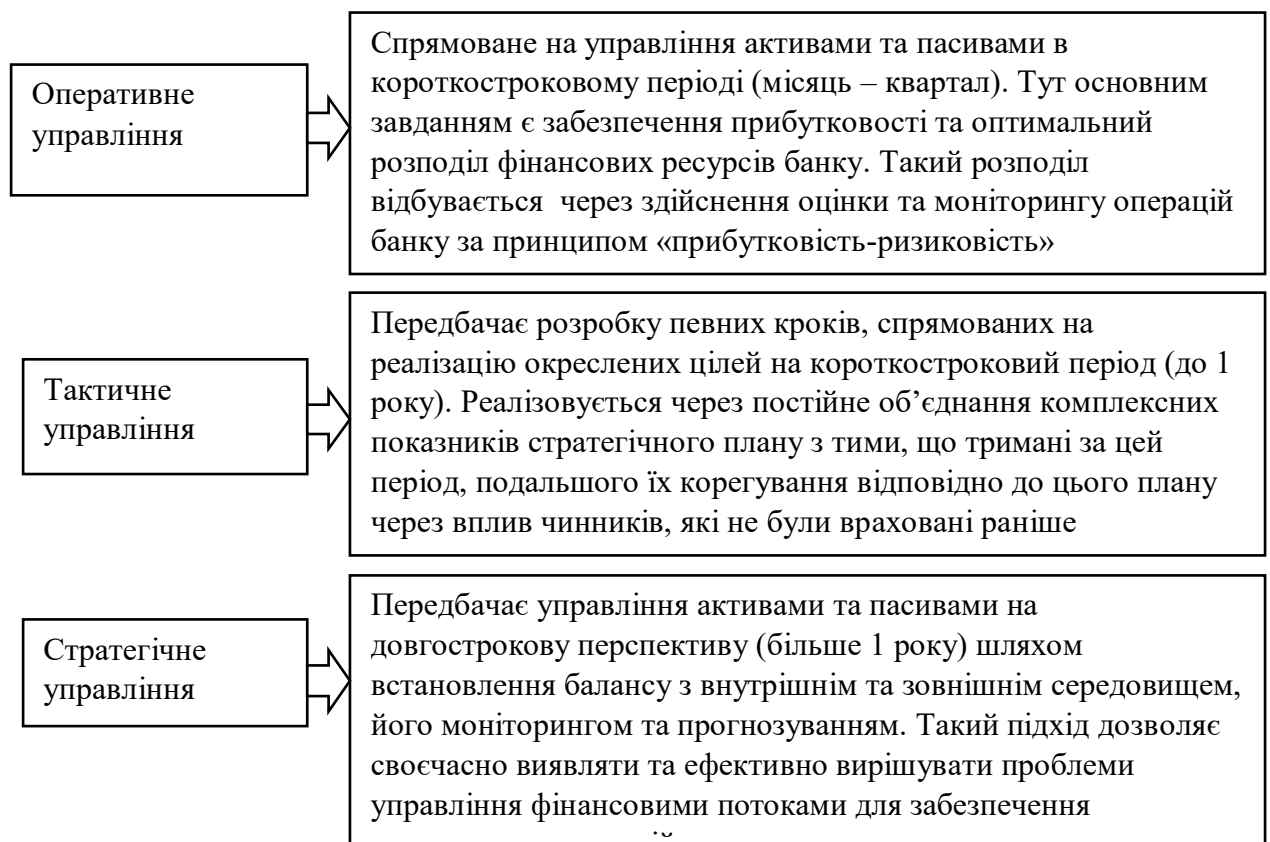

Рис. 1.7. Рівні управління активами та пасивами банку [13]

Загалом можна дотримуватися думки про те, що оптимізація структури активів, власного капіталу та зобов'язання, визначення такого співвідношення, яке б сприяло мінімізації ризиків визначено як основну стратегічну ціль усього процесу управління цими складовими. У докризовому періоді банківська установа обирала для себе одну з найприйнятніших для нього стратегій управління. Одні з них, могли бути направлені, в основному, на активи, інші ж фокусуватися на пасивах. Але, звичайно, найефективнішою є та стратегія, яка охоплює обидві складові балансу і передбачає стратегічне управління активами та пасивами одночасно. Коротко охарактеризуємо їх.

Отож, стратегія управління активами – це спрямування власних та залучених коштів в активну частину, які принесуть дохід за найменш можливого ризику з певним рівнем допустимості його межі. Однією з основ умов реалізації такої стратегії є наявність у банку достатнього обсягу високоліквідних активів, які представлені першочергово якісним кредитно-інвестиційним портфелем. Також при цьому важливим є визначення оптимальної структури та залежності дохідності активів банку від питомої позичених та залучених коштів у балансі банку.

Якщо говорити про стратегію управління пасивами, то вона спрямована на усунення труднощів з ліквідністю та формування активів за рахунок додаткового залучення коштів на ринку фінансових ресурсів. Іншими словами, основний фокус такої стратегії передбачає встановлення контролю над формуванням джерел коштів. Для збільшення прибутковості та рентабельності банку необхідним є реструктуризація джерел фінансування задля мінімізації витрат, пов'язаних з залученим капіталом. При цьому, передбачається необхідність вибору таких оптимальних співвідношень між обсягами депозитів і капіталом, які б дозволили сформувати необхідний та прийнятний рівень стабільності капіталу банківської установи для отримання можливості здійснення довгострокового кредитування, яке як відомо, є більш дохідним, але й більш ризиковим. При цьому застосовуються різні методи управління залученим капіталом, серед яких можуть бути як цінові, так і нецінові механізми.

Стратегія збалансованого управління активами та пасивами банку передбачає, що ресурси та джерела їх формування розглядаються в сукупності із застосуванням єдиних підходів до них. Такий підхід дозволяє банку використовувати спільні інструменти та механізми впливу при створенні оптимальної структури балансу та захисних механізмів від ризиків. Основними завданнями, які ставить перед собою банку, обираючи таку стратегію, є:

- контроль за вартістю активів та пасивів у системі стратегічних пріоритетів банку;
- координація в управлінні активами та пасивами для досягнення максимально можливої різниці між дохідною та витратною частинами;
- управління ризиками з концентрацією на відсотковий, валютний та ризик ліквідності [8].

Основним у комплексній стратегії управління активами і пасивами є розуміння того, що і перші, і другі є рівноцінними сторонами балансу і приймають рівноцінну участь для отримання доходів та здійснення витрат, тобто у формуванні прибутку. Іншими словами, політика банківської установи має бути направлена на максимізацію доходу при найбільш можливій мінімізації витрат як за активною, так і за пасивною частиною.

Складовими механізму комплексного управління активами та пасивами є інструменти, об'єкт та цілі управління, спрямовані на максимізацію прибутку або досягнення інших стратегічних цілей (рис. 1.8).

Як видно з рис. 1.7 основні інструменти управління активами та пасивами банку поділяють на дві групи. Серед них ті, що спрямовані на структуру балансу, її формування та моделювання та ті, що передбачають застосування методів управління ризиком.

Отож, методи, які спрямовані на моделювання структури балансу – це ті методи, котрі передбачають формування оптимального співвідношення активів та пасивів, яке б дозволяло максимізувати прибуток, досягати стратегічних цілей розвитку та мінімізувати ризики. Серед них:

- структурно-вартісний аналіз;

- метод експертних оцінок;
- метод оптимального управління ресурсами;
- метод імітаційного моделювання.

Рис. 1.8. Механізм управління активами та пасивами банку [8]

Методи управління ризиком – це методи, які застосовуються для управління конкретним ризиком, що виникає в процесі операційної чи іншої діяльності банку та передбачає зміни активної та пасивної частини, які впливають на зміну структури. Серед них:

- управління гепом;
- управління дюрацією;
- метод структурного балансування;
- трансфертне ціноутворення;
- управління валютною позицією;
- хеджування;
- методи розриву ліквідності [40].

Розглянемо окремі з наведених методів більш детально. Структурно-вартісний аналіз ґрунтується на підходах горизонтального та вертикального аналізу та спрямований на надання характеристики обсягу та вартості активної та пасивної частини балансу банківської установи.

Методи експертних оцінок є методом морфолічного аналізу та, у випадку управління активами та пасивами може включати думку експертів стосовно відповідності обсягу та критеріїв оцінки активних та пасивних операцій банку встановленим нормативам Національного банку України та визначені рейтингу на цій основі. Найбільш популярними експертними підходами є метод Делфі та дерево рішень.

Методи оптимального управління ресурсами спрямовані на визначені оптимального співвідношення між активами та пасивами для забезпечення достатнього та/або бажаного рівня ліквідності та стабільності фінансового стану банківської установи. Для досягнення ліквідності застосовують ряд методів управління активами, серед яких найпопулярнішими є:

- метод розподілу загального фонду коштів;
- метод розподілу активів або конверсії активів;
- науковий метод управління активами;
- метод оцінки ефективності активних операцій [34].

Отож, метод розподілу загального фонду коштів передбачає, що всі кошти банку розглядаються в сукупності як єдиний фонд. Після цього відбувається їх розподіл на різні групи активів, виходячи із поставлених цілей банківською установою та визначеного рівня ліквідності. Алгоритм застосування даного методу передбачає поповнення, насамперед, первинних резервів. Після чого формуються вторинні резерви з обсягу короткострокових високоліквідних цінних паперів. Далі кошти спрямовуються на фінансування всіх обґрунтованих запитів щодо отримання кредитів та позик. І насамкінець, кошти, що залишилися йдуть на придбання державних цінних паперів, які є джерелом доходів, і в свою чергу, поповнюють вторинні резерви в міру наближення їх терміну погашення [39].

Незважаючи, на ряд переваг, зазначений метод не позбавлений і недоліків, серед яких: 1) здійснення акценту на максимізацію високоліквідних активів, які не дозволяють забезпечити достатнього обсягу прибутковості, а тим більше, максимізувати його, що зі стратегічної точки зору не в змозі буде позитивно вплинути на фінансову стійкість банку; 2) нівелювання термінів та джерел надходження коштів, зокрема того, що депозити до запитання використовуються для розрахункових цілей, а ощадні та строкові депозити мають певні терміни зберігання та використовуються для отримання доходу.

Певною мірою усунути дані недоліки покликаний метод розподілу активів. Він передбачає надходження джерел коштів у різні підрозділи банку, а опісля – їх розподіл у відповідні активи. Такий розподіл відбувається з урахуванням норм обов’язкових резервів, визначених законодавством та швидкості їх оборотності і є менш ризикованим у порівнянні з попереднім. Підхід до управління активами за цим методом передбачає створення у банку системи управління за центрами відповідальності. Такими центрами може бути визначено центр ощадних вкладів, центр основного капіталу, центр вкладів до запитання. Розподіл коштів між так званими «центрами відповідальності» здійснюється незалежно один від одного і визначається керівництвом банку.

Перевагами цього методу є взаємозв’язок між термінами вкладів та їх вкладами в активи, можливість збільшення додаткових вкладів в інвестиції та позики, а це в свою чергу дозволяє збільшити прибутковість.

Разом з тим, застосування методу розподілу активів має також певні недоліки, серед яких відсутність прямого взаємозв’язку між окремими групами вкладів та загальною сумою, а також між джерелами надходження та розподілу коштів.

Управління активами на основі наукового підходу полягає у використанні цільової функції. Іншими словами, розподіл коштів відбувається на основі застосування формули [39]:

$$P = 0,02x_1 + 0,03x_2 + 0,05x_3 + 0,06x_4 + 0,08x_5 + 0,09x_6, \quad (1.1)$$

де, P – прибуток, тис. грн;

x_1 – сума інвестування за державними короткостроковими облігаціями, тис. грн.;

x_2 – сума інвестування за державними довгостроковими облігаціями, тис. грн.;

x_3 – сума інвестування за комерційними позиками, тис. грн.;

x_4 – сума інвестування за терміновими позиками, тис. грн.;

x_5 – сума інвестування за споживчим кредитом, тис. грн.;

x_6 – сума інвестування за іпотечним кредитом, тис. грн.

0,02; 0,03; 0,05; 0,06; 0,08; 0,09 – це відповідно, 2, 3, 5, 6, 8 та 9 %, тобто відсотки за кожним із зазначених видів інвестування.

Перевагою цього методу, є націленість системи управління активами на кінцевий результат, тобто на максимізацію прибутку. При цьому банк не вкладає всі свої кошти лише в ті активи, де очікуються найбільші доходи, а розподіляє за кількома напрямками, виходячи із співвідношення «дохідність – ризиковість». Такий підхід дасть можливість забезпечити банку достатній обсяг прибутковості із збереженням певного рівня ліквідності.

Останній із зазначених методів управління активами – метод оцінки ефективності активних операцій – передбачає, що на основі застосування коефіцієнтного підходу оцінюються основні критерії такої ефективності, а саме: дохідність активів, їх віддача та показники оборотності.

Процес управління активами та пасивами неможливий без застосування широкого спектру аналітичних методів, в тому числі і коефіцієнтного підходу до дослідження тих, чи інших явищ та процесів. Серед важливих коефіцієнтів, які аналізують в процесі управління активами та пасивами можна назвати наступні:

1) коефіцієнт ліквідних активів, який визначається як сума готівки та прирівняної до неї суми міжбанківських активів за мінусом міжбанківських пасивів та позичок від Національного банку. Є й інший підхід до його

обчислення як співвідношення ліквідних активів до загальної суми активів або лише до тієї, яка включається до робочих активів [33];

2) коефіцієнт співвідношення позик та депозитів, який розраховується як співвідношення суми всіх активів з прийнятним рівнем ризику до основних депозитів. Нагадаємо, що основними депозитами в банку можуть бути депозити до запитання, ощадні та термінові депозити та ін. Аналіз та розрахунок цього коефіцієнта є характеристикою здатності банку до залучення депозитів від населення для покриття своїх кредитних потреб. Що вище значення цього коефіцієнта, тим вищий рівень ризику, який пов'язаний з можливим зниженням ліквідності через вплив зовнішнього та внутрішнього економічного середовища чи відтік депозитів. В свою чергу низьке значення цього коефіцієнта може вказувати на зниження можливості кредитування. Нормативне значення даного коефіцієнта перебуває в межах від 0,7 до 0,8 і вказує на оптимальне співвідношення між ліквідністю та дохідністю. Слід зазначити, що у випадку перевищення даного коефіцієнта 1 у всій банківській системі, може мати негативний вплив на економічні процеси в країні через виникнення структурних проблем, в тому числі і у промисловості [33];

3) коефіцієнт достатності капіталу визначається як співвідношення вартості реального капіталу до вартості всіх активів з урахуванням ризику. При цьому капітал та активи враховуються до розрахунку за виключенням забезпечень під збитки за позиками та нематеріальні активи. Значення даного коефіцієнта вказує на рівень убезпечення кредиторів та вкладників банку настання можливих непередбачених збитків, які можуть виникнути у банку в процесі здійснення ним своєї діяльності. Іншими словами, рівень достатності капіталу є характеристикою того, наскільки банк може протистояти економічним труднощам та проблем і вважається основним критерієм економічного стану банку, який враховується та контролюється наглядовими органами;

4) коефіцієнт співвідношення дохідних активів до вартості загальних активів розраховується як співвідношення суми дохідних активів до суми усіх активів. Даний коефіцієнт покликаний дати характеристику того, наскільки

ефективно керівництво використовує активи в процесі здійснення своїх основних операцій. При цьому, треба розуміти, що він не є критерієм оцінки ефективності використання активів;

5) коефіцієнт співвідношення резервів під збитки за позиками та загальних позик, який вказує на якість банківського портфеля позик та безнадійних боргів [25].

Поруч із зазначеними, в процесі управління активами та пасивами банку варто окреслити ті показники, які розраховуються при аналізі фінансової стійкості з врахуванням обсягу активів та пасивів. Серед них:

1) коефіцієнт надійності, який розраховується як співвідношення власного капіталу до залученого і вказує на рівень залежності банку від залучених коштів. Вважається нормальним значенням даного коефіцієнта на рівні не менше 5 %. Позитивна динаміка цього коефіцієнта вказує на підвищення фінансової стійкості і навпаки;

2) коефіцієнт фінансового важеля розраховується як співвідношення залученого капіталу до власного і вказує на здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку. Очевидно, що він є обернено пропорційним до попереднього показника - коефіцієнта надійності. Вважається нормальним перевищення залученого капіталу над власним приблизно у 20 разів. Аналізуючи динаміку зазначеного коефіцієнта, варто розуміти, що його збільшення вказує на підвищення ділової активності, проте є критерієм зниження фінансової стійкості;

3) коефіцієнт захищеності капіталу розраховується як співвідношення вартості капіталізованих активів до вартості власного капіталу і є свідченням того, яку частину власного капіталу банк вклав у нерухомість чи інші матеріальні цінності. Нормативно прийнятним є значення цього коефіцієнта рівні не менше 10%.

4) коефіцієнт захищеності дохідних активів визначається як співвідношення різниці власного капіталу, недохідних активів та збитків до дохідних активів. Аналогічно, як і в попередньому показнику, нормативно прийнятним є рівень цього коефіцієнта у значенні не менше 10 %. Даний

коефіцієнт вказує на захищеність вартості дохідності активів, які як відомо є доволі чутливими до зміни відсоткових ставок, сумою власного капіталу.

5) коефіцієнт мультиплікатора капіталу визначається як співвідношення вартості загальних активів до вартості статутного капіталу банку. Позитивно відзначається значення даного показника на рівні від 12 до 15. Він вказує на те, яка частина активів покривається статутним капіталом. З однієї сторони, збільшення мультиплікатора капіталу свідчить про зростання рентабельності статутного капіталу, проте, з іншої – вказує на зниження фінансової стійкості банку.

Аналізуючи активи та пасиви, а такої їх вплив на фінансову стійкість розраховують також такі показники динаміки, як приріст активів, приріст капіталу, приріст позик, приріст депозитів. Для реальності інтерпретації цих показників слід розуміти, що їх варто розраховувати з урахуванням темпів інфляції, які склалися на певний період. Результати отриманих значень вказаних показників дозволять зробити наступні висновки:

- збільшення коефіцієнта приросту активів розцінюється позитивно і свідчить про розвиток банку та збільшення масштабів його діяльності;
- якщо темпи приросту капіталу випереджають темпи приросту активів, то це свідчить про позитивні тенденції в структурі балансу.;
- позитивною динаміка приросту депозитів вказує на збільшення активності в операційній діяльності банку, негативна – відповідно, на зменшення такої активності.

Крім наведених показників для аналізу якості і структури активів, які також здійснюють вплив на фінансову стійкість банку використовують наступні показники:

1) питома вага протермінованих кредитів у структурі кредитного портфеля визначається як співвідношення протермінованих кредитів до обсягу кредитного портфеля. Вважається, що така частка не повинна перевищувати 10 %. Проте, для більш глибокого аналізу слід врахувати середній термін протермінування платежів;

2) питома вага пролонгованих кредитів у структурі кредитного портфеля визначається як співвідношення суми пролонгованих кредитів до обсягу кредитного портфеля банку. Вважається, що така частка не повинна перевищувати 10 – 15 %. Знову ж таки, для глибини аналізу доцільно промоніторити склад таких пролонгованих кредитів з урахуванням кількості та терміну пролонгацій;

3) питома вага проблемних кредитів у чистих активах визначається як співвідношення суми проблемних кредитів до обсягу чистих активів банку. Прийнято вважати, що значення цього показника не повинно перевищувати 7 – 10 %.

4) рівень покриття проблемної заборгованості власним капіталом розраховується як співвідношення суми протермінованої заборгованості та половини пролонгованої заборгованості до вартості регулятивного капіталу. Вважається прийнятним значення даного показника не більше 50 %. Він вказує на те, наскільки рівень ризику, який виникає за проблемними кредитами може бути покритий власним капіталом;

5) рівень покриття проблемних кредитів створеними резервами визначається як співвідношення резервного фонду до суми протермінованої заборгованості та половини пролонгованої заборгованості. Вважається прийнятним значення даного показника не більше 70 %.

Розглянувши основні підходи до аналізу активів та пасивів, окреслимо також основні підходи до управління ризиками. При цьому, сконцентруємо свою увагу на основних складових ризику, які беруть участь в системі управління активами та пасивами. Серед них виділимо процентний ризик та ризик ліквідності.

Отож, процентний ризик – це ризик негативного впливу на прибутковість банку того, що може відбутися зміна відсоткових ставок. Настання такого ризику може мати негативні наслідки, які виражатимуться у:

- зниженні прибутковості у випадку неспівпадіння строків погашення активів та пасивів – настання ризику зміни загального рівня процентних ставок в економіці;
- зміні процентних ставок на різні терміни та розміри – настання ризику зміни форми кривої дохідності;
- різна реакція процентних ставок за кредитами та депозитами на зміну загального рівня відсоткових ставок в економіці;
- ризик, пов'язаний із неявними опціонами, прив'язаними до різних фінансових інструментів [20].

Аналіз міри реагування (чутливості) банку до відсоткового ризику найчастіше проводиться за двома підходами. Один з них базується на чутливості чистого процентного доходу (Net Interest Income (NII)), другий – на чутливості чистої теперішньої вартості (Net Present Value (NPV)) активів та пасивів до зміни процентних ставок [42] (рис. 1.9).

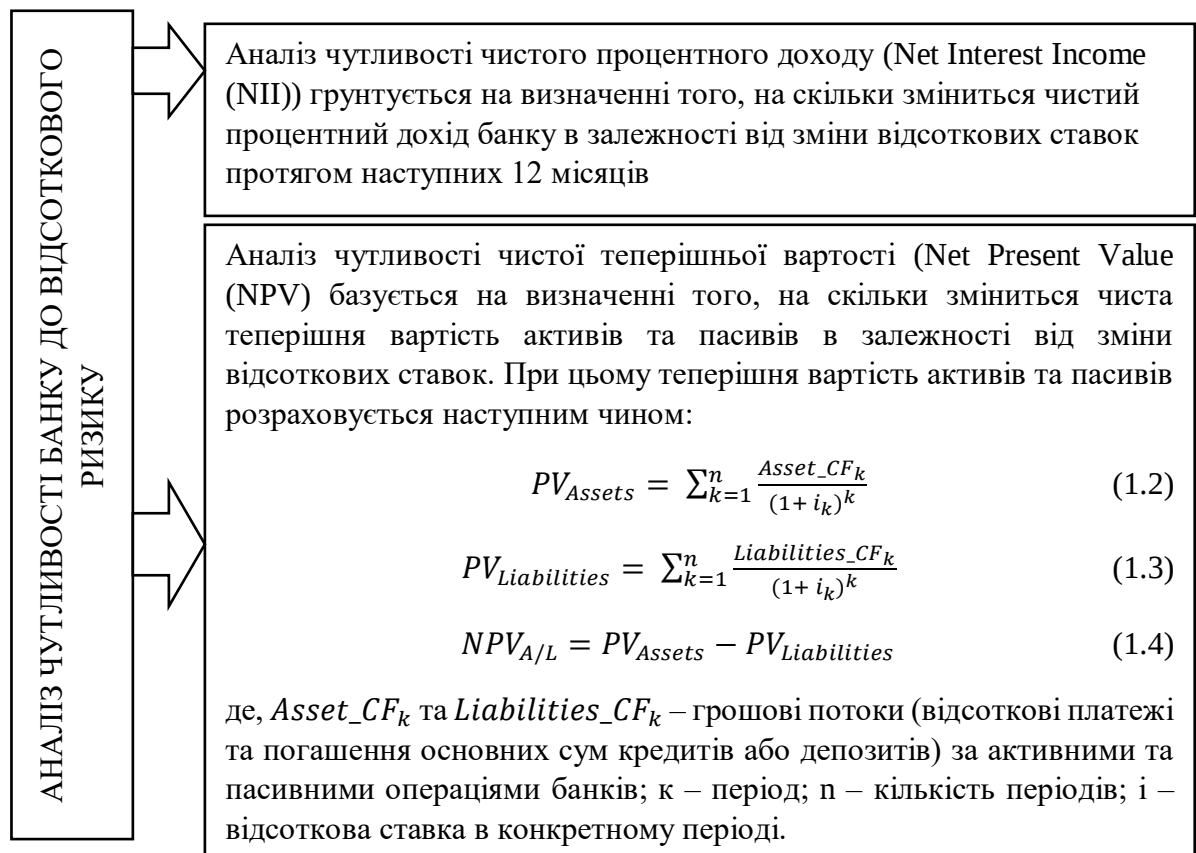

Рис. 1.9. Підходи до аналізу чутливості банку до зміни відсоткових ставок

Джерело: складено автором на основі [20, 43]

Для вимірювання відсоткового ризику використовують ряд підходів, які власне і базуються на вимірюванні чутливості та можливих збитків при настанні загрози. Серед них: аналіз розривів або GAP-аналіз; визначення дюрації; аналіз сценаріїв. У табл. 1.2 ми спробували надати характеристику зазначеним підходам.

Таблиця 1.2

Характеристика підходів до визначення відсоткового ризику

Назва підходу	Характеристика підходу	Переваги і недоліки підходу
1	2	3
GAP-аналіз (аналіз розривів)	Базується на порівнянні активів і пасивів банку, які перед тим групуються за термінами погашення. При негативному розриві, іншими словами, у випадку, якщо у певному періоді обсяг зобов'язань, термін яких збігає, перевищує обсяг активів, то банк стикнеться із погіршенням ситуації у випадку збільшення відсоткових ставок і навпаки	Перевагами такого підходу є простота та наочність застосування. Недоліками є необхідність агрегації грошових потоків за часовими проміжками та неврахування розривів у межах цих проміжків, а також ігнорування впливу зміни відсоткових ставок на чисту теперішню вартість активів та пасивів та процентних платежів.
Дюрація	Грунтується на вимірюванні чутливості дисконтованої вартості активів чи/та пасивів до зміни відсоткової ставки	Перевагами даного методу є те, що він дозволяє усунути недоліки аналізу розривів. Недоліки полягають у тому, що вимірювання чутливості є неточним, а лінійно наближеним у випадку необхідності вимірювання чутливості теперішньої вартості до суттєвих змін відсоткових ставок.
Аналіз сценаріїв	Передбачає генерування певної кількості сценаріїв майбутньої динаміки відсоткових ставок та аналізі їх впливу на чутливість чистого процентного доходу та чисту теперішню вартість активів та пасивів. Зокрема, враховуючи імовірність реалізації тієї чи іншої динаміки відсоткових ставок, можна побудувати розподіл майбутніх можливих значень NII та NPV із певними ймовірностями.	Недоліком є складність застосування даного підходу, проте він нівелюється суттєвими перевагами порівняно з попередніми. Зокрема, даний метод надає можливість: 1) врахувати майбутню динаміку всієї кривої дохідності, а не лише однієї складової – відсоткового ризику; 2) дозволяє врахувати неявні опції у різних продуктах банків через моделювання їх грошових потоків у залежності від майбутньої динаміки відсоткових ставок та інших факторів ризику; 3) дозволяє змоделювати

Продовження табл. 1.2

1	2	3
		динаміку безстрокових складових балансу банку (наприклад, поточних рахунків клієнтів) та позабалансових статей (наприклад, підписаних кредитних ліній або окремих видів похідних інструментів, які обліковують на позабалансових рахунках)

Джерело: складено автором на основі [20]

В процесі управління активами та пасивами окрім відсоткового ризику та інших видів ризику, основна увага приділяється також і ризику ліквідності. Під ризиком ліквідності розуміємо можливе настання загрози неможливості або неспроможності банку покривати свої зобов'язання відповідно до тих термінів, які передбачені контрактами при одночасному уникненні суттєвого збільшення вартості ресурсів.

У порівнянні з підходами, які застосовуються для оцінки відсоткового ризику, інструментарій оцінки ризику ліквідності є набагато простішим в методичному плані. Більшість з них спрямовані на підтримання оптимального співвідношення поточних активів до зобов'язань, а також прогнозування грошових потоків на короткострокову перспективу задля визначення мінімального обсягу високоліквідних активів.

Таким чином, ми розглянули основні ключові моменти та методичні підходи, які використовуються в системі управління активами та пасивами банку. З'ясували, що як і будь-яка система управління, дана система також спрямована на результат та підвищення прибутковості банківської установи через підтримання ліквідності та забезпечення фінансової стійкості. Основні методичні підходи умовно можна поділити на ті, які дозволяють визначити структуру активів та пасивів, ті які спрямовані на оцінку ліквідності та фінансової стійкості банку, та ті, які дозволяють оцінити чутливість статей балансу до настання ризику, зокрема процентного та ризику ліквідності.

Висновки до розділу 1

Активи та пасиви банку – це складові банківського балансу, які формуються через здійснення відповідних операцій. Так, до активних операцій найчастіше відносять: надання кредитів фізичним та юридичним особам; надання кредитів банкам; інвестиції в цінні папери; формування інших активів; надання послуг. Пасивні операції банку представлені зазвичай: залученням депозитів фізичних та юридичних осіб; отриманням кредитів від банку; емісією цінних паперів.

Систему управління активами та пасивами розглядаємо як систему скоординованого управління: 1) усім банківським балансом, а не його окремими частинами; 2) грошовими потоками банку; 3) зобов'язаннями банківської установи; 4) операціями по залученню ресурсів.

Формування системи управління активами та пасивами передбачає роботу зі структурою балансу, вжиття відповідних управлінських заходів по роботі з активами та пасивами та розробку відповідної стратегії, яка повинна бути спрямована, з однієї сторони на підвищення прибутковості, забезпечення фінансової стійкості та мінімізацію ризиків, а з іншої – на утримання конкурентних позицій та розвиток. Розрізняють стратегію управління активами, стратегію управління пасивами та збалансовану стратегію управління активами та пасивами одночасно.

Стратегія управління активами – це спрямування власних та залучених коштів в активну частину, які принесуть дохід за найменш можливого ризику з певним рівнем допустимості його межі.

Стратегія управління пасивами спрямована на усунення труднощів з ліквідністю та формування активів за рахунок додаткового залучення коштів на ринку фінансових ресурсів.

Стратегія збалансованого управління активами та пасивами банку передбачає, що ресурси та джерела їх формування розглядаються в сукупності із застосуванням єдиних підходів до них. Такий підхід дозволяє банку

використовувати спільні інструменти та механізми впливу при створенні оптимальної структури балансу та захисних механізмів від ризиків.

Серед основних методів та механізмів управління активами та пасивами виділяють: структурно-вартісний аналіз; метод експертних оцінок; метод оптимального управління ресурсами; метод імітаційного моделювання.

Окремо виділяють методи, які застосовуються для управління ризиком, що виникає в процесі операційної чи іншої діяльності банку та передбачає зміни активної та пасивної частини, які впливають на зміну структури. Серед них: управління гепом; управління дюрацією; метод структурного балансування; трансфертне ціноутворення; управління валютною позицією; хеджування; методи розриву ліквідності.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ АКТИВІВ ТА ПАСИВІВ АТ «ОЩАДБАНК» В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ НИМ

2.1. Аналіз динаміки та структури активів та пасивів АТ «Ощадбанк»

Основою для дослідження активів та пасивів банку є дані звіту про фінансовий стан банківської установи за певний період. Наш аналіз проведемо за період з 2020 по 2022 рік, а точніше інформацію будемо брати станом на кінець зазначених років, оскільки це остання інформація оприлюднена банківськими установами станом на лютий 2024 року. Першим етапом такого дослідження є горизонтальний та вертикальний аналіз власне звіту про фінансовий стан. Так, горизонтальний аналіз дасть змогу зрозуміти як змінюється активна та пасивна частини цього звіту в динаміці, а вертикальний – оцінити структуру активів та пасивів та зміни у ній. Отже, у табл. 2.1 проведемо аналіз динаміки активів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки.

Таблиця 2.1

Динаміка активів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

млн.грн.

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від			
	2020	2021	2022	2020		2021	
				абс.	%	абс.	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	26514,7	19000,6	28357,2	1842,5	6,95	9356,6	49,24
Кредити, надані клієнтам	63226,1	74754,1	83215,6	19989,5	31,62	19989,5	24,02
Інвестиції	130251,5	128647,4	143380,7	13129,2	10,08	14733,3	11,45
Інвестиції в дочірні та асоційовані компанії	24,8	24,8	24,8	-	-	-	-
Інвестиційна нерухомість	633,5	633,1	626,8	-6,7	-1,06	-6,3	-0,10
Основні засоби та нематеріальні активи	9725,4	8996,5	8627,8	-1097,6	-11,29	-368,7	-4,27
Передплата з податку на прибутку	275,2	417,2	470,9	195,7	71,11	53,7	12,87
Інші активи	2887,5	2433,6	4485,7	1598,2	55,35	2052,1	84,32
Всього активів	233538,9	234907,3	269189,2	35650,3	15,27	34281,9	14,59

Джерело: складено автором за даними [28]

З табл. 2.1 робимо висновок, що обсяг активів у 2022 році збільшився на 35650 млн. грн. (15,27%) в порівнянні з 2020 роком і на 34281,9 млн. грн. (14,59%) в порівнянні з 2021 роком (рис. 2.1).

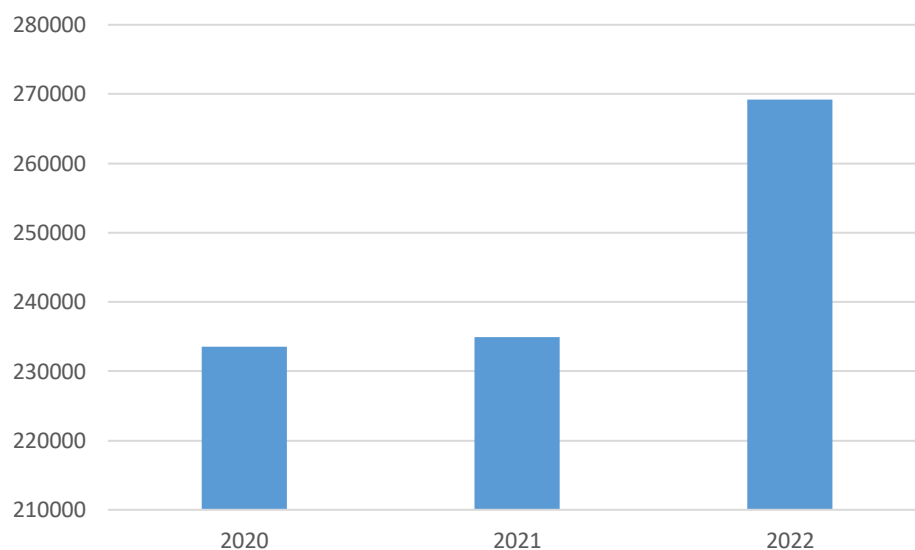

Рис. 2.1. Динаміка активів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Джерело: складено автором за даними [28]

На збільшення обсягу загальних активів вплинули практично всі складові активів банку, окрім інвестиційної нерухомості, яка зменшилася на 6,7 млн. грн. (1,06 %) в порівнянні з 2020 роком та на 6,3 млн. (0,1%) в порівнянні з 2021 роком та основних засобів та нематеріальних активів також зазнали чималого зниження. Так, їх обсяг зменшився на 1097,6 млн. грн. (11,29%) в порівнянні з 2020 роком та ще на 368,7 млн. грн. (4,127%) в порівнянні з 2021 роком. Загалом, можемо говорити про нарощення кредитного та інвестиційного портфеля банку і доволі врівноважену політику банку у сфері кредитно-інвестиційної діяльності. Хоча, чітко видно, що кредитний напрям переважає серед ключових операцій банку, оскільки нарощення кредитного портфеля суттєво переважає нарощення інвестиційного.

Аналіз динаміки пасивів проведемо аналогічно з використання підходів горизонтального аналізу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка пасивів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від			
	2020	2021	2022	2020		2021	
				абс.	%	абс.	%
Зобов'язання, в т.ч.:	211603,7	213037,4	247024,9	35421,2	16,7	33987,5	16,0
кошти банків	5823,0	7608,3	543,3	-5279,7	-90,7	-7065,0	-92,9
рахунки клієнтів	186167,8	191452,8	233940,3	47772,5	25,7	42487,5	22,2
забезпечення	11744,3	829,1	1179,0	-10565,3	-89,9	349,9	42,2
інші запозичені кошти	4452,6	10726,1	8717,7	4265,1	95,8	-2008,4	-18,7
інші зобов'язання	1904,9	1321,0	1828,7	-76,2	-4,0	507,7	38,4
відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	233,8	173,0	98,4	-135,4	-57,9	-74,6	-43,1
субординований борг	1276,2	878,0	716,4	-559,8	-43,9	-161,6	-18,4
Власний капітал, в т.ч.:	21935,2	21869,0	22164,3	229,1	1,0	295,3	1,4
акціонерний капітал	49724,0	49724,0	49724,0	-	-	-	-
резерв переоцінки будівель	1572,0	1564,5	1473,5	-98,5	-6,3	-91	-5,8
резерв переоцінки інвестицій, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	976,1	690,3	745,5	-230,6	-23,6	55,2	8,0
непокритий збиток	30338,8	30109,9	29799,7	-539,1	-1,8	-310,2	-1,0
Усього пасивів	233538,9	234907,3	269189,2	35650,3	15,3	34281,9	14,6

Джерело: складено автором за даними [28]

За даними табл. 2.2 робимо висновок, про збільшення загального обсягу пасивів АТ «Ощадбанк» протягом аналізованого періоду. Так, у 2022 році пасиви банку збільшилися на 35650,3 млн. грн. (15,3%) в порівнянні з 2020 роком, і на 34281,9 млн. грн. (14,6%) в порівнянні з 2021 роком. Загальна сума як зобов'язань, так власного капіталу збільшилася також. Зокрема, зобов'язань на 35421,2 млн. грн. (16,7%) в порівнянні з 2020 роком і на 33987,5 млн. грн. (16%) в порівнянні з 2021 роком, власного капіталу – на 229,1 млн. грн. (1%) в порівнянні з 2020 роком і на 295,3 млн. грн. (1,4%) в порівнянні з 2021 роком. На таку динаміку вплинуло збільшення рахунків клієнтів (на 47772,5 млн. грн. (25,7%) в порівнянні з 2020 роком та на 42487,5 млн. грн. (22,2 %) в порівнянні з 2021 роком), інших запозичених коштів (на 4265,1 млн. грн. (95,8%) в порівнянні з

2020 роком) та зменшення суми непокритого збитку (на 539, 1 млн. грн. (1,8%) у порівнянні з 2020 роком та на 310,2 млн. грн. (1%) в порівнянні з 2021 роком). Всі інші показники мали негативну тенденцію до зниження протягом усього аналізованого періоду. Слід також звернути увагу на нарощення депозитного портфелю (рахунків клієнтів), які незважаючи на початок воєнного стану в країні мали тенденцію до зростання у цей період, в той час як кошти банків суттєво скоротилися. Дещо дивним, з точки зору системи управління, виглядає значне скорочення забезпечень, адже період пандемії COVID-19 та введення в країні воєнного стану у цей час потребувало формування резервів для забезпечення роботи банку у кризовий час.

На рис. 2.2 наочно зображено динаміку загальної суми власного капіталу і зобов'язань АТ «Ощадбанк» протягом 2020 – 2022 років.

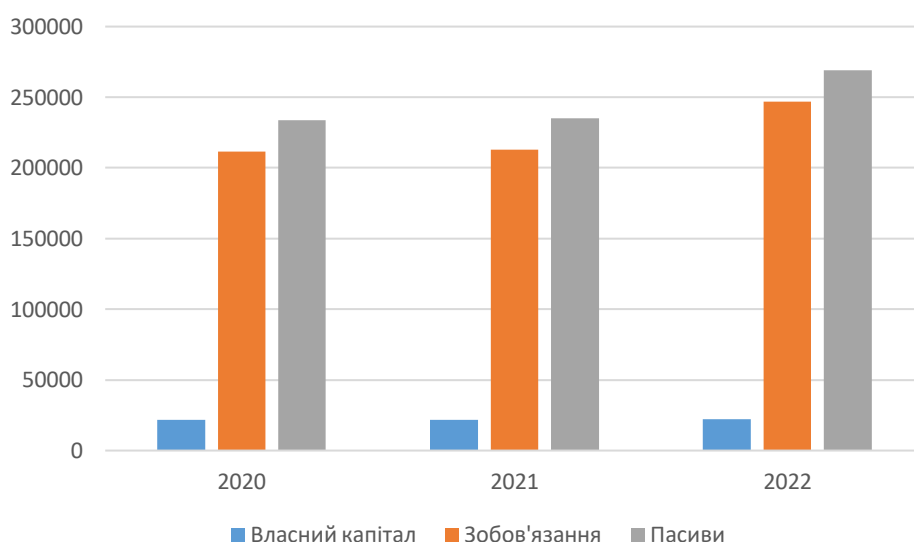

Рис. 2.2. Динаміка пасивів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Джерело: складено автором за даними [28]

Аналізуючи структуру активів та пасивів скористаємося підходами вертикального аналізу та визначимо, яку частку займаються окремі складові у загальному обсязі активної та пасивної частини балансу.

Отже, у табл. 2.3 проаналізуємо як змінилася структура активів АТ «Ощадбанк» протягом аналізованого нами періоду.

Таблиця 2.3

Аналіз структури активів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

у %

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від	
	2020	2021	2022	2020	2021
Грошові кошти та їх еквіваленти	11,35	8,09	10,53	-0,82	2,44
Кредити, надані клієнтам	27,07	31,82	30,91	3,84	-0,91
Інвестиції	55,77	54,77	53,26	-2,51	-1,51
Інвестиції в дочірні та асоційовані компанії	0,01	0,01	0,00	-0,01	-0,01
Інвестиційна нерухомість	0,27	0,27	0,23	-0,04	-0,04
Основні засоби та нематеріальні активи	4,16	3,83	3,21	-0,95	-0,62
Передплата з податку на прибутку	0,12	0,18	0,17	0,05	-0,01
Інші активи	1,24	1,04	1,67	0,43	0,63
Всього активів	100,00	100,00	100,00	-	-

Джерело: складено автором за даними [28]

За даними табл. 2.3 бачимо, що найбільшу частку у структурі активів досліджуваного нами банку займають кредити, надані клієнтам (27,07 % у 2020 році, 31,82 % у 2021 році та 30,91 % у 2022 році) та інвестиції (55,77% у 2020 році, 54,77 % у 2021 році та 53,26 % у 2022 році). Найменша частка інвестицій в дочірні та асоційовані компанії, яка займає всього 0,01 % у структурі активів. Загалом структура активів є незміною протягом всього аналізованого періоду і не зазнавала значних коливань.

Структуру активів за 2022 рік зобразимо у вигляді діаграми на рис. 2.3, де чітко видно, які саме статті впливають на структуру активів.

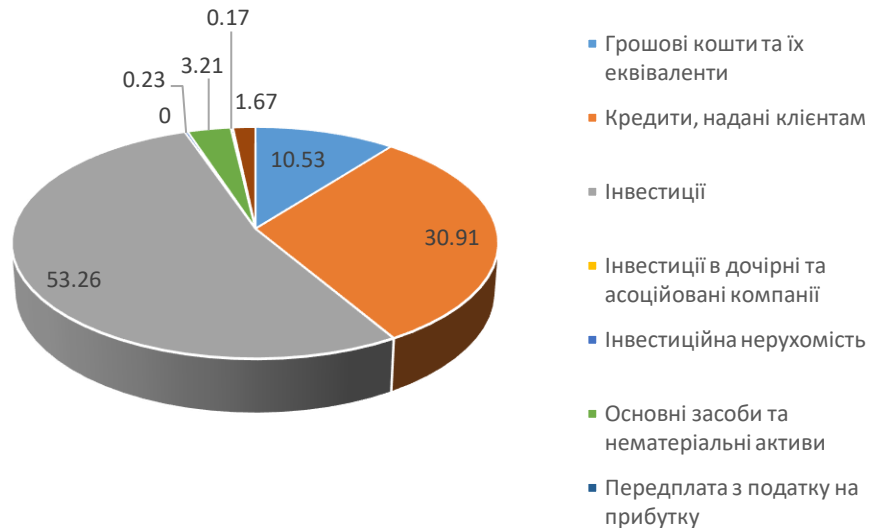

Рис. 2.3. Структура активів АТ «Ощадбанк» у 2022 році

Джерело: складено автором за даними [28]

У табл. 2.4 аналогічним чином проаналізуємо структуру пасивів.

Таблиця 2.4

Аналіз структури пасивів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

у %

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від	
	2020	2021	2022	2020	2021
Зобов'язання, в т.ч.:	90,61	90,69	91,77	1,16	1,08
кошти банків	2,49	3,24	0,20	-2,29	-3,04
рахунки клієнтів	79,71	81,50	86,91	7,2	5,41
забезпечення	5,03	0,35	0,44	-4,59	0,09
інші запозичені кошти	1,91	4,57	3,24	1,33	-1,33
інші зобов'язання	0,82	0,56	0,68	-0,14	0,12
відстрочені зобов'язання з податку на прибуток	0,10	0,07	0,04	-0,06	-0,03
субординований борг	0,55	0,37	0,27	-0,28	-0,1
Власний капітал, в т.ч.:	9,39	9,31	8,23	-1,16	-1,08
акціонерний капітал	21,29	21,17	18,47	-2,82	-2,7
резерв переоцінки будівель	0,67	0,67	0,55	-0,12	-0,12
резерв переоцінки інвестицій, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	0,42	0,29	0,28	-0,14	-0,01
непокритий збиток	12,99	12,82	11,07	-1,92	-1,75
Усього пасивів	100,00	100,00	100,00	-	-

Джерело: складено автором за даними [28]

З табл. 2.4 бачимо, що у структурі пасивів банку суттєво переважають зобов'язання, які становлять понад 90 % протягом усього аналізованого періоду. Серед усіх зобов'язань найбільш суттєвими є рахунки клієнтів, які займають близько 80 – 87 % обсягу усіх пасивів. Решту статей зобов'язань є незначними і великого впливу на структуру пасивів не мають. У власному капіталі значну частку займає акціонерний капітал і непокритий збиток, який суттєво знижує частку власного капіталу у пасивах даного банку. Така тенденція є практично однаковою протягом усього аналізованого періоду і значних коливань, які б вплинули на зміну структури пасивів АТ «Ощадбанк» не відзначено.

Для наочності зроблених висновків відобразимо структуру зобов'язань і власного капіталу досліджуваного нами банку у 2022 році на рис. 2.4. і рис. 2.5 відповідно. Зазначимо, що при розрахунку структуру власного капіталу та її відображені на відповідній діаграмі до уваги не береться показник непокритого збитку, оскільки, як відомо, він зменшує суму власного капіталу.

Рис. 2.4. Структура зобов'язань АТ «Ощадбанк» у 2022 році

Джерело: складено автором за даними [28]

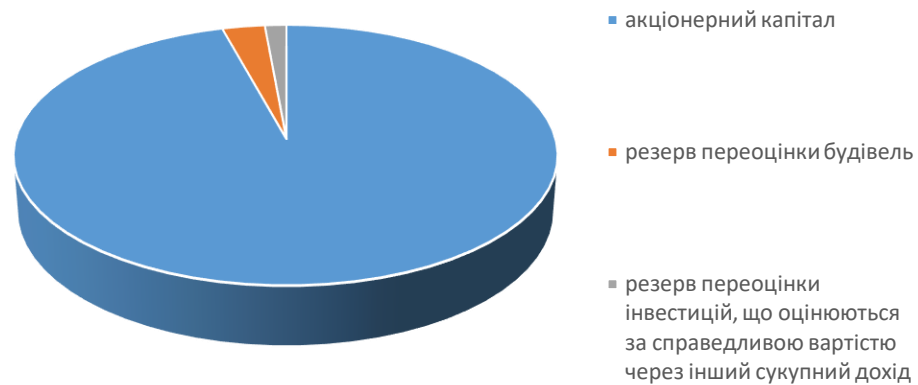

Рис. 2.5. Структура власного капіталу АТ «Ощадбанк» у 2022 році
Джерело: складено автором за даними [28]

З наведених рисунків бачимо, що серед зобов'язань практично весь обсяг займають рахунки клієнтів, а серед власного капіталу – акціонерний капітал.

З точки зору управління активами та пасивами, доцільно також провести аналіз нормативів регулювання банківської діяльності Національного банку України, оскільки зазначені нормативи тісно пов'язані із обсягами активної та пасивної частини балансу (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка економічних нормативів АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення у % 2022 року від	
		2020	2021	2022	2020	2021
		3	4	5	6	7
Мінімальний розмір регулятивного капіталу, млн. грн. (Н1)	не менше 500 млн. грн.	18277,5	17872,7	19214,6	105,13	107,51
Норматив достатності регулятивного капіталу, % (Н2)	не менше 10%	18,83	17,82	14,38	76,37	80,70
Норматив достатності основного капіталу, % (Н3)	не менше 7%	13,03	14,07	10,87	83,42	77,26
Норматив максимального розміру	не більше 25 %	20,46	28,25	10,41	50,88	36,85

Продовження табл. 2.5

1	2	3	4	5	6	7
кредитного ризику на одного контрагента, % (Н7)						
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу	143,50	106,63	93,65	65,26	87,83
Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, % (Н9)	не більше 5%	0,39	0,37	0,27	69,23	72,97
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою, % (Н11)	не більше 15%	0,05	0,05	0,00	0,00	0,00
Норматив загальної суми інвестування, % (Н12)	не більше 60 %	0,14	0,14	0,01	7,14	7,14
Коефіцієнт покриття ліквідністю за всіма валютами, % (LCR_{BV})	не менше 80%	369,30	294,78	315,33	85,39	106,97
Коефіцієнт покриття ліквідністю за іноземною валютою, % (LCR_{IB})	не менше 50%	233,13	183,14	212,86	91,31	116,23
Коефіцієнт чистого стабільного фінансування, % (NSFR)	не менше 90%	-	181,31	170,46	-	94,02

Джерело: складено автором за даними [28]

Треба зазначити, що усі нормативи регулювання банківської діяльності, які існують на сьогодні, можна умовно розділити на 4 групи:

- нормативи, які стосуються рівня капіталу банку (Н1 – Н3);
- нормативи, які стосуються кредитних ризиків (Н7 – Н9);
- нормативи, які стосуються інвестування (Н11 – Н12);
- нормативи, які стосуються ліквідності (LCR_{BV} - LCR_{IB}).

За даними табл. 2.5 робимо висновок про дотримання АТ «Ощадбанк» усіх економічних нормативів Національного банку протягом аналізованого періоду, за винятком нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного

контрагента у 2021 році, який у цей період становив 28,25% при максимально допустимому рівні у 25%.

Розмір регулятивного капіталу суттєво перевищує мінімально допустимий рівень та, незважаючи на певне зниження у 2021 році, спостерігаємо позитивну динаміку у 2022 році (у порівнянні з 2020 роком збільшення на 5,13% та у порівнянні з 2021 роком – на 7,51 %).

Дотримання нормативів Н1 – Н3 вказує на рівень фінансової стійкості та якість формування пасивів АТ «Ощадбанк» за співвідношення капіталу та зобов'язань.

До нормативів, які стосуються рівня платоспроможності та ліквідності відносимо LCR_{BV} та LCR_{IV} . Знову ж таки, протягом усього аналізованого періоду бачимо, суттєве перевищення даних показників, що вказує на високий рівень ліквідності АТ «Ощадбанк».

2.2. Аналіз активів та пасивів банку у системі управління фінансовою стійкістю та діловою активністю банку

Оцінюючи та аналізуючи активи та пасиви банку, не можна не звернути увагу на їх ключову роль у формуванні ділової активності та фінансової стійкості банку як основної передумови надійного та стабільного функціонування. Адже ці категорії фінансового стану найбільше пов'язані з ефективністю використання активів, їх ліквідністю та структурою капіталу банку.

Отже, окреслимо та проаналізуємо основні з показників, які характеризують ділову активність, ефективність використання активів та фінансову стійкість банківської установи.

Треба сказати, що те, наскільки банк здатен вміло залучити кошти та правильно і раціонально їх розподілити і визначається його діловою активністю.

Вона може бути оцінена за допомогою системи коефіцієнтів, які в цілому дозволяють окреслити стан і використання установою економічних можливостей і здатність прийняти на себе та втриматися за умов настання ризику.

Система фінансових коефіцієнтів, які дозволяють визначити рівень ділової активності ґрунтується на таких показниках:

1) рівень дохідних активів, який визначається як співвідношення обсягу дохідних активів до загальної суми активів. Даний коефіцієнт вказує на ту питому вагу активів, які приносять банку дохід. Вважається, що даний показник мав би перебувати на рівні більше 90 %, хоча для українських банків це доволі високе значення, якого в сучасних умовах досить складно досягнути. Разом з тим, занадто низьке значення цього коефіцієнту характеризує неефективність системи управління активів;

2) рівень кредитної активності розраховується як співвідношення кредитних вкладень до обсягу загальних активів і характеризує ризикованість кредитної політики банку. Оптимальним значенням цього коефіцієнта є рівень 65 – 75 %. Якщо даний показник перевищує цю норму, то кредитна політика визначається як агресивна та ризикована;

3) рівень інвестиційної активності визначається як співвідношення обсягу інвестицій до обсягу загальних активів. Даний показник є протилежним до показника кредитної активності;

4) рівень кредитно-інвестиційного портфеля розраховується як співвідношення суми кредитних вкладень та інвестицій до загального обсягу активів. Позитивною динамікою вважається зростання даного коефіцієнта, негативною – відповідно зниження;

5) оборотність активів визначається як співвідношення доходу банку до середньої вартості всіх активів. Збільшення даного показника свідчить про підвищення ділової активності.

6) тривалість одного обороту активів розраховується як співвідношення добутку середніх залишків активів і кількості днів в періоді до доходу банку. Відповідно позитивною тенденцією є зниження тривалості обороту;

7) оборотність акціонерного капіталу визначається як співвідношення доходу банку до середньої вартості акціонерного капіталу. Збільшення даного показника свідчить про підвищення ділової активності та швидшої окупності акціонерного капіталу.

8) тривалість одного обороту акціонерного капіталу розраховується як співвідношення добутку середніх залишків акціонерного капіталу і кількості днів в періоді до доходу банку. Відповідно позитивною тенденцією є зниження тривалості обороту.

До групи показників, які характеризують фінансову стійкість відносять наступні показники:

1) коефіцієнт надійності визначається як співвідношення власного капіталу до дохідних або працюючих активів. Він показує, яка частина ризикових операцій банку покривається власним капіталом. Нормативним рівнем даного коефіцієнта визначено межу 0,08 – 0,1;

2) коефіцієнт захищеності власного капіталу визначається як співвідношення власного капіталу до обсягу усіх активів. Є дещо ширшим показником за попередній, оскільки характеризує рівень забезпечення усіх активів власним капіталом. Критерієм для його оцінки виступає рівень менше або рівне 0,04;

3) коефіцієнт співвідношення акціонерного капіталу до власного. Вказує яку частку займає стабільний капітал у обсязі власного капіталу. Нормальною вважається ситуація, коли значення даного показника перебуває в межах від 0,15 до 0,5;

4) коефіцієнт залучення ресурсів визначається як співвідношення обсягу усіх зобов'язань у загальній сумі пасивів банку. Вказує на рівень активності банківської установи щодо використання позикових коштів. Нормативним значенням даного коефіцієнта є межа від 0,8 до 0,85. Зрозуміло, що доволі високе значення даного показника свідчить про підвищення ризикованості діяльності банку та зниження його фінансової стійкості;

5) коефіцієнт фінансового важеля розраховується як відношення обсягу усіх зобов'язань банку до його власного капіталу. Нормативним значенням цього коефіцієнта є рівень від 10 до 12. Чим вищий це показник, тим більш ризикованою є структура капіталу банку;

6) коефіцієнт мультиплікатора капіталу розраховується як відношення обсягу усіх активів до вартості власного капіталу. Оптимальний рівень цього коефіцієнта перебуває в межах від 8 до 16. Даний показник відображає міру покриття активів статутним капіталом;

7) коефіцієнт розвитку клієнтської бази визначається як співвідношення коштів на рахунках клієнтів на коррахунках до вартості усіх зобов'язань банку. Даний показник визначає стан розвитку клієнтської бази та її участь у позичковому капіталі. Вважається оптимальним значення цього показника на рівні не менше 0,15. Максимальний рівень може досягати 0,3 – 0,4. Слід зазначити, що занадто високе значення цього коефіцієнта може мати негативний вплив на стан ліквідності та фінансової стійкості.

Доповнити систему зазначених показників можна показниками рентабельності:

1) рентабельність активів банку, який визначається як відношення чистого прибутку банківської установи до вартості усіх активів. Вважається, що значення цього коефіцієнта повинно бути не менше 1 % або 0,01;

2) рентабельність капіталу, який визначається як відношення чистого прибутку до суми власного капіталу. Саме цей показник є тим, який визначає взаємовплив та взаємозв'язок між прибутковістю та рівнем ризику. Рівень цього показника залежить від структури капіталу та співвідношення власних та позичених ресурсів. Вважається оптимальним значенням цієї рентабельності повинно бути не менше 0,15 або 15%;

3) рентабельність зобов'язань є оберненим показником до рентабельності капіталу та розраховується як співвідношення суми чистого прибутку банку до вартості зобов'язань банку.

Проаналізуємо окреслені показники за даними звітності АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки. Розпочнемо з показників, які визначають ділову активність (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка показників ділової активності АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Показники	Роки			Відхилення 2022 року від (у %)	
	2020	2021	2022	2020	2021
Рівень дохідних активів	0,84	0,87	0,85	101,19	97,70
Рівень кредитної активності	0,27	0,32	0,31	114,81	96,88
Рівень інвестиційної активності	0,56	0,55	0,54	96,42	98,18
Рівень кредитно-інвестиційного портфеля	0,83	0,87	0,84	101,20	96,55
Оборотність активів	0,06	0,05	0,06	100,00	120,00
Тривалість одного обороту активів, днів	6206,9	6666,7	6000,0	96,67	89,99
Оборотність акціонерного капіталу	0,28	0,25	0,31	110,7	124,00
Тривалість одного обороту акціонерного капіталу, днів	1285,7	1440	1161,3	90,32	80,65

Джерело: складено автором за даними [28]

Аналізуючи динаміку і стан показників ділової активності, варто зауважити, що рівень дохідних активів є нормальним, проте варто, щоб цей показник перевищував 90 % або 0,9. Занадто низькою є кредитна активність, оскільки вона коливається в межах від 27 до 32 %, при нормальному діапазоні значень від 67 до 75 %. Дещо вищим є рівень інвестиційної активності, хоча має незначну тенденцію до зменшення. Оборотноість активів є низькою, що призводить до високої тривалості одного обороту. Загалом динаміку показників ділової активності зображено на рис. 2.6.

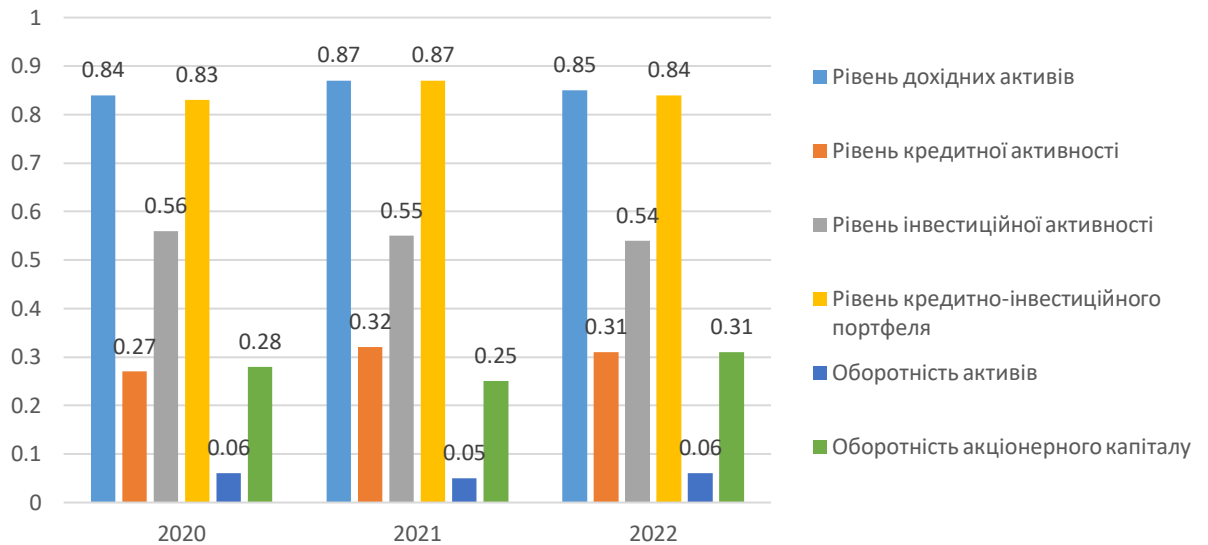

Рис. 2.6. Динаміка показників ділової активності АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Джерело: складено автором за даними [28]

Продовжимо дослідження стану активів та пасивів АТ «Ощадбанк» розрахунком показників, які характеризують фінансову стійкість (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Аналіз показників фінансової стійкості АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення у % 2022 року від	
		2020	2021	2022	2020	2021
Коефіцієнт надійності	0,08 – 0,1	0,11	0, 11	0,09	81,81	81,81
Коефіцієнт захищеності власного капіталу	менше 0,04	0,09	0,09	0,08	88,89	88,89
Коефіцієнт співвідношення акціонерного капіталу до власного	0,15 – 0,5	2, 27	2,27	2,24	98,68	98,68
Коефіцієнт залучення ресурсів	0,8 – 0, 85	0,91	0,91	0,92	101,09	101,10
Коефіцієнт фінансового важеля	10 – 12	9,65	9,74	11,15	115,54	114,48
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	8 – 16	10,65	10,74	12,15	114,08	113,13
Коефіцієнт розвитку клієнтської бази	0,15	0,88	0,90	0,95	107,95	105,56

Джерело: складено автором за даними [28]

За даними табл. 2.7 бачимо, що коефіцієнт надійності АТ «Ощадбанк» практично відповідає нормативному значенню протягом всього аналізованого періоду. Таким чином, розуміємо, що від 9 (у 2022 році) до 11 % (у 2020 та 2021 роках) ризикованих операцій покривається власним капіталом.

Коефіцієнт захищеності перевищує нормативне значення і, хоч має незначну тенденцію до зниження – на 11 % у 2022 році, все ж вказує на те, що частка власного капіталу у порівнянні з активами є зависокою. Разом з тим, частка акціонерного капіталу у власному перевищує коефіцієнт 2, що спричинено високим рівнем непокритого збитку у структурі власного капіталу.

Коефіцієнт залучення ресурсів є практично стабільним протягом аналізованого періоду і практично відповідає нормативно визначеним значенням. Від свідчить про доволі активне використання позикових коштів, проте збільшувати його не варто, оскільки це занадто підвищить рівень ризиковості в управлінні пасивами банку.

Коефіцієнт фінансового важеля у 2020 та 2021 роках дещо не відповідав нормативному рівню, проте у 2022 році відбулося його підвищення (на 14,48%), що свідчить про певну поміркованість у здійсненні ризиковості банківських операцій.

Коефіцієнт мультиплікатора капіталу АТ «Ощадбанк» протягом усього аналізованого періоду перебуває у допустимих межах і вказує на те, що співвідношення активів до власного капіталу є оптимальним.

Певне занепокоєння повинно викликати значення коефіцієнта розвитку клієнтської бази, адже воно суттєво перевищує оптимальний рівень. При чому максимально допустим вважається значення цього показника на рівні від 0,3 до 0,4. Тому, при розмірі від 0,88 у 2020 році до 0,95 у 2022 році, розуміємо, що це може спричинити негативні наслідки у рівні ліквідності та фінансової стійкості банку.

Насамкінець проаналізуємо показники рентабельності активів, капіталу та зобов'язань досліджуваного нами банку (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Аналіз рентабельності активів та капіталу АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Показники	Роки			Відхилення у % 2022 року від	
	2020	2021	2022	2020	2021
Рентабельність активів, %	1,15	0,45	0,25	21,74	55,56
Рентабельність власного капіталу, %	13,38	4,82	2,90	21,67	60,17
Рентабельність зобов'язань, %	1,26	0,50	0,28	22,22	56,00

Джерело: складено автором за даними [28]

Розраховані нами показники рентабельності вказують на низьку прибутковість та ефективність досліджуваного нами банку з тенденцією до ще більшого зниження. Так, для банківських установ, вважається нормальним рівень рентабельності активів у розмірі 1%, проте, бачимо, що ні у 2021, ні у 2022 роках, даний показник не досягав навіть 1 %.

Також низькою є рентабельність власного капіталу. Для банківських установ розмір цього коефіцієнта мав би бути на рівні 15%. Близько цього значення, рентабельність власного капіталу досягала лише у 2020 році, проте, вже у 2021 році відбулося суттєве зниження даного показника до 4,82%, а у 2022 році взагалі до 2,9 %. Аналогічна ситуація із показником рентабельності зобов'язань.

На рис. 2.7 продемонструємо динаміку зазначених показників рентабельності у вигляді діаграми.

Підсумовуючи зазначимо, що АТ «Ощадбанк» протягом аналізованого періоду проводив доволі неефективну політику управління активами та пасивами, оскільки структура кредитно-інвестиційного портфеля практично повністю тяжіє до інвестиційної діяльності, що вказує на те, що кредитний напрям роботи даного банку практично не здійснюється або здійснюється в дуже малих обсягах.

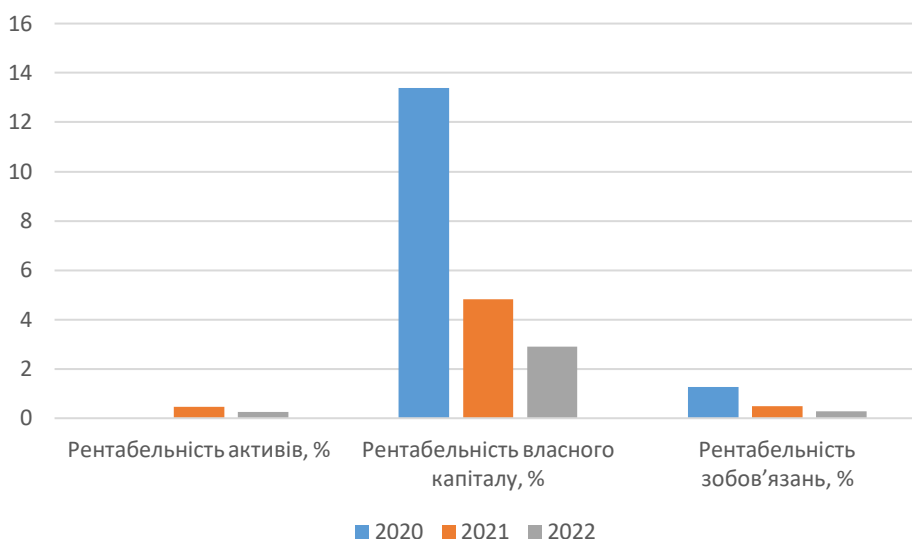

Рис. 2.7. Динаміка рентабельності активів та капіталу АТ «Ощадбанк» за 2020 – 2022 роки

Джерело: складено автором за даними [28]

Структура пасивів також є незбалансованою, що спричинено досить великим переважанням залученого капіталу над власним. На зменшення власного капіталу також впливає і постійна, протягом досліджуваного періоду, присутність непокритого збитку.

Висновки до розділу 2

Обсяг активів та пасивів АТ «Ощадбанк» у 2022 році збільшився на 15,27% в порівнянні з 2020 роком і на 14,59% в порівнянні з 2021 роком. Така тенденція збільшення активів була зумовлена збільшенням практично усіх їх складових, окрім інвестиційної нерухомості, основних засобів та нематеріальних активів.

Загальна сума як зобов'язань, так власного капіталу збільшилася також. Зокрема, зобов'язань на 16,7% в порівнянні з 2020 роком і 16% в порівнянні з 2021 роком, власного капіталу – на 1% в порівнянні з 2020 роком і на 1,4% в порівнянні з 2021 роком. На таку динаміку вплинуло збільшення рахунків клієнтів, інших запозичених коштів та зменшення суми непокритого збитку. Всі інші показники мали негативну тенденцію до зниження протягом усього

аналізованого періоду. Слід також звернути увагу на нарощення депозитного портфелю (рахунків клієнтів), які незважаючи на початок воєнного стану в країні мали тенденцію до зростання у цей період, в той час як кошти банків суттєво скоротилися. Дещо дивним, з точки зору системи управління, виглядає значне скорочення забезпечень, адже період пандемії COVID-19 та введення в країні воєнного стану у цей час потребувало формування резервів для забезпечення роботи банку у кризовий час.

Найбільшу частку у структурі активів досліджуваного нами банку займають кредити, надані клієнтам та інвестиції, найменшу – інвестиції в дочірні та асоційовані компанії. Загалом структура активів є незміною протягом всього аналізованого періоду і не зазнавала значних коливань.

У структурі пасивів банку суттєво переважають зобов'язання, серед яких найбільш суттєвими є рахунки клієнтів. Решту статей зобов'язань є незначними і великого впливу на структуру пасивів не мають. У власному капіталі значну частку займає акціонерний капітал і непокритий збиток, який суттєво знижує частку власного капіталу у пасивах даного банку.

АТ «Ощадбанк» дотримується усіх економічних нормативів Національного банку протягом аналізованого періоду, за винятком нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента у 2021 році, який у цей період становив 28,25% при максимально допустимому рівні у 25%.

Аналізуючи динаміку і стан показників ділової активності, варто зауважити, що рівень дохідних активів є нормальним. Занадто низькою є кредитна активність. Коефіцієнти, які характеризують фінансову стійкість в цілому відповідають нормативним вимогам, проте певне занепокоєння повинно викликати значення коефіцієнта розвитку клієнтської бази, адже воно суттєво перевищує оптимальний рівень і може спричинити негативні наслідки у рівні ліквідності та фінансової стійкості банку в подальшому.

Розраховані нами показники рентабельності вказують на низьку прибутковість та ефективність досліджуваного нами банку з тенденцією до ще більшого зниження.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ

3.1. Оцінка факторів впливу на активи та пасиви банку

Аналізуючи фактори впливу на активи та пасиви, можна визначити зовнішні по відношенню до окремого банку, тобто ті, які виникають у банківській системі країни та спричинені іншими макроекономічними змінами (бюджетними показниками, соціальною, грошово-кредитною політикою та ін.), а також внутрішні – які пов’язані з діяльністю конкретного банку.

У своєму дослідженні охопити усі можливі фактори безумовно доволі складно, та й узагалі практично неможливо. Проте, окремі з них, за допомогою регресійного аналізу та функції Data Analysis програмного забезпечення Excel, ми все ж спробувати врахувати.

Насамперед, оцінці підлягатимуть основні фактори впливу на обсяг активів усієї банківської системи. Серед них ми виділили: доходи у млн. грн. (X_1) та видатки у млн. грн. (X_2) державного бюджету, мінімальну заробітну плату, грн. (X_3), облікову ставку НБУ у % (X_4), нормативи ліквідності у % (X_5 та X_6) та рентабельність капіталу у % (X_6). Таким чином, отримаємо рівняння множинної регресії для визначення зазначених факторів впливу на обсяг активів банківської системи у млн. грн. (Y). Для отримання вихідних даних ми скористалися офіційними даними Національного банку України та Міністерства фінансів (табл. 3.1). Для формування належної вибірки, яка б забезпечувала достовірний результат охоплено період з 2016 по 2023 роки [7, 4, 22, 23, 30].

Таблиця 3.1

Вихідні дані для проведення регресійного аналізу факторів впливу на
обсяг активів банківської системи

Роки	Y	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	X_6	X_7
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2016	1254385	616275	684743	1378	22,0	79,98	92,87	-15,01
2017	1256299	793265	839244	3200	14,0	102,14	92,09	1,31
2018	1333831	917879	991700	3723	14,5	108,08	98,37	14,87

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
2019	1404000	998279	107290	4173	13,5	328,66	152,28	37,37
2020	1754736	106017	1288017	5000	6,0	369,3	233,13	19,22
2021	1979298	1296853	1490259	6500	9,0	294,78	183,14	35,08
2022	2243915	1787396	2705423	6700	25,0	315,33	212,86	9,33
2023	2621025	2671998	4014418	6700	15,0	289,87	315,82	56,85

Джерело: складено автором за даними [7, 4, 22, 23, 30]

Використовуючи Data Analysis у програмному забезпеченні Excel отримано наступні результати (рис. 3.1).

Multiple R	1
R Square	0,872
Adjusted R Square	65535
Standard Error	1,32
Observations	8

ANOVA	
	<i>df</i>
Regression	7
Residual	0
Total	7

	<i>Coefficients</i>	<i>t Stat</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	-1590219,6	65535	-1590219,6	-1590219,638	-1590219,63	-1590219,6
X Variable 1	0,1496534	65535	0,14965338	0,149653377	0,149653377	0,14965338
X Variable 2	-1,3143562	65535	-1,3143562	-1,314356236	-1,31435623	-1,3143562
X Variable 3	573,65807	65535	573,658067	573,6580666	573,6580666	573,658067
X Variable 4	49461,076	65535	49461,0764	49461,07642	49461,07642	49461,0764
X Variable 5	-11244,74	65535	-11244,74	-11244,73965	-11244,7396	-11244,74
X Variable 6	26793,088	65535	26793,0881	26793,08814	26793,08814	26793,0881
X Variable 7	-12312,386	65535	-12312,386	-12312,38634	-12312,3863	-12312,386

Рис. 3.1. Результати регресійного аналізу факторного впливу на активи банківської системи

Джерело: складено автором

Виходячи з отриманих результатів отримуємо рівняння множинної регресії наступного вигляду:

$$Y = 0,1496534 X_1 - 1,3143562 X_2 + 573,65807 X_3 + 49461,076 X_4 - 11244,74 X_5 + \\ + 26793,088 X_6 - 12312,386 X_7 - 1590219,6$$

Роблячи висновок з отриманого аналізу можемо сказати наступне:

- коефіцієнт детермінації становить 0,872 або 87,2%, а це означає, що отримане рівняння множинної регресії пояснює коливання результативного показника (обсяг активів банківської системи) на 87,2%, решту 12,8% припадають на ті чинники, які не бралися до уваги у вказаній моделі;
- значення відносної помилки апроксимації становить 1,32%, що є доволі низьким і вказує на те, що розраховані нами коефіцієнти регресії відхиляються від фактичних на 1,32%. Таким чином рівняння може бути використане в якості регресії;
- при збільшенні таких факторів як доходи державного бюджету, мінімальної заробітної плати, облікової ставки НБУ та коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземною валютою активи також будуть зростати;
- при збільшенні таких факторів як рентабельність капіталу, видатки державного бюджету та коефіцієнта покриття ліквідністю за усіма видами валют обсяг активів буде зменшуватися.

Аналогічним чином, проаналізуємо вплив факторів на обсяг активів АТ «Ощадбанк» (Y). У побудову моделі включимо такі фактори як обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання (X_1), обсяг кредитів, наданих фізичним особам (X_2), кошти в інших банках (X_3), готівкові кошти (X_4) та зобов'язання (X_5). Формування вихідних даних охоплюватиме період з 2016 по 2022 рік, оскільки станом на момент проведення дослідження даних річної звітності АТ «Ощадбанк» немає в офіційному доступі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу факторів
впливу на обсяг активів АТ «Ощадбанк»

в млн. грн.

Роки	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₄
2016	210607	110456	6084	31151	10439	194867
2017	233842	121083	7047	17029	12228	202591
2018	217752	118689	8944	10910	10601	199209
2019	249101	108916	10882	20156	36692	229549
2020	233539	74389	12381	100	26515	211604
2021	234907	48048	2533	44980	19001	213037
2022	269189	71258	2912	3513	28357	247025

Джерело: складено автором за даними [29]

В результаті проведеного аналізу отримано наступні результати (рис. 3.2).

Regression Statistics	
Multiple R	0,9716008
R Square	0,9440081
Adjusted R Square	0,6640488
Standard Error	5,77
Observations	7

ANOVA				
	df	MS	F	Significance F
Regression	5	4,27E+08	3,3719	0,3905576
Residual	1	1,27E+08		
Total	6			

	Coefficients	t Stat	P-value	Lower 95%	Upper 95%	Lower 95,0%	Upper 95,0%
Intercept	141475,4	0,21859	0,8629	-8082175	836512	-8082174	8365125,
X Variable 1	0,059799	0,1742	0,8902	-4,301991	4,42159	-4,30199	4,4215902
X Variable 2	-2,316112	-0,20688	0,8701	-144,5705	139,938	-144,570	139,93836
X Variable 3	-0,342582	-0,23745	0,8515	-18,67420	17,9890	-18,6742	17,989045
X Variable 4	0,936544	0,17416	0,8902	-67,39016	69,2632	-67,3901	69,26325
X Variable 5	0,431461	0,13667	0,9135	-39,68131	40,5442	-39,6813	40,544232

Рис. 3.2. Результати регресійного аналізу факторного впливу на обсяг активів АТ «Ощадбанк»

Джерело: складено автором

Таким чином, виходячи з отриманих значень, можемо записати рівняння регресії:

$$Y = 0,059799X_1 - 2,316112X_2 - 0,342582X_3 + 0,936544X_4 - 0,431461X_5 + 141475,4$$

В результаті проведеного нами регресійного аналізу робимо наступні висновки:

- коефіцієнт детермінації становить 0,944 або 94,4%, а це означає, що отримане рівняння множинної регресії пояснює коливання результативного показника (обсяг активів АТ «Ощадбанк») на 94,4%, решту 5,6% припадають на ті чинники, які не бралися до уваги у вказаній моделі;
- значення відносної помилки апроксимації становить 5,77%, що є доволі низьким і вказує на те, що розраховані нами коефіцієнти регресії відхиляються від фактичних на 5,77%. Таким чином рівняння може бути використане в якості регресії;
- збільшення обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання, готівкових коштів спричинить позитивну динаміку обсягу активів. Зокрема, збільшення кредитів, наданих суб'єктам господарюванні на 1 млн. грн. може призвести до зростання активів на 0,059%, зростання готівкових коштів на 1 млн. грн. – на 0,937%;
- збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, коштів в інших банках та зобов'язань спричинить зменшення активів. Зокрема, збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам на 1 млн. грн. призведе до зменшення активів на 2,316 %, збільшення коштів в інших банках – на 0,343%, а зростання зобов'язань – на 0,431 %.

3.2. Удосконалення стратегії управління активами та пасивами АТ «Ощадбанк»

Стратегія АТ «Ощадбанк» ґрунтується на стратегічних напрямках діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, яка була прийнята Національним банком України 7 травня 2022 року. З огляду на це банком було визначено 5 ключових напрямів своєї діяльності (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Ключові напрями діяльності АТ «Ощадбанк» на період воєнного стану

Напрями діяльності	Характеристика
Стабілізаційний	Своєчасне виконання операцій в період воєнного стану; оперативне повернення на деокуповані території; регулярне поповнення банкоматів та здійснення інкасації готівки з торгових точок; операційна стабільність інформаційних систем банку; створення мережі Power Banking для забезпечення роботи в умовах тривалого блекауту.
Кредитний	Кредитна підтримка клієнтів; активне фінансування та обслуговування державних та комерційних компаній сегменту великого корпоративного бізнесу; збільшення кредитного портфеля банку; відновлення авто- та іпотечного кредитування; залучення коштів на рахунки громадян та бізнесу; підтримка державної програми пільгового кредитування житла «Оселя».
Фінансовий	Збереження прибуткової діяльності; участь у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб; підтримка адекватності регулятивного капіталу; допомога у наповненні державного бюджету через авансові внески з податку на прибуток; придбання військових облігацій; повернення рефінансування Національного банку України; спрощення процедури придбання військових облігацій населенням через Ощадбанк.
Юридичний	Позитивне завершення розгляду касаційної скарги Ощадбанку проти російської федерації щодо компенсації збитків, спричинених анексією Криму; завершення експертно-юридичної роботи та подання скарги про російської федерації до Європейського суду з прав людини.
Патріотичний	Допомога Збройним силам України; участь у благодійних акціях; волонтерство

Джерело: складено автором за даними [28]

Відповідно до зазначених напрямів діяльності було окреслено стратегічні цілі та окреслено бізнес та операційні пріоритети (рис. 3.3).

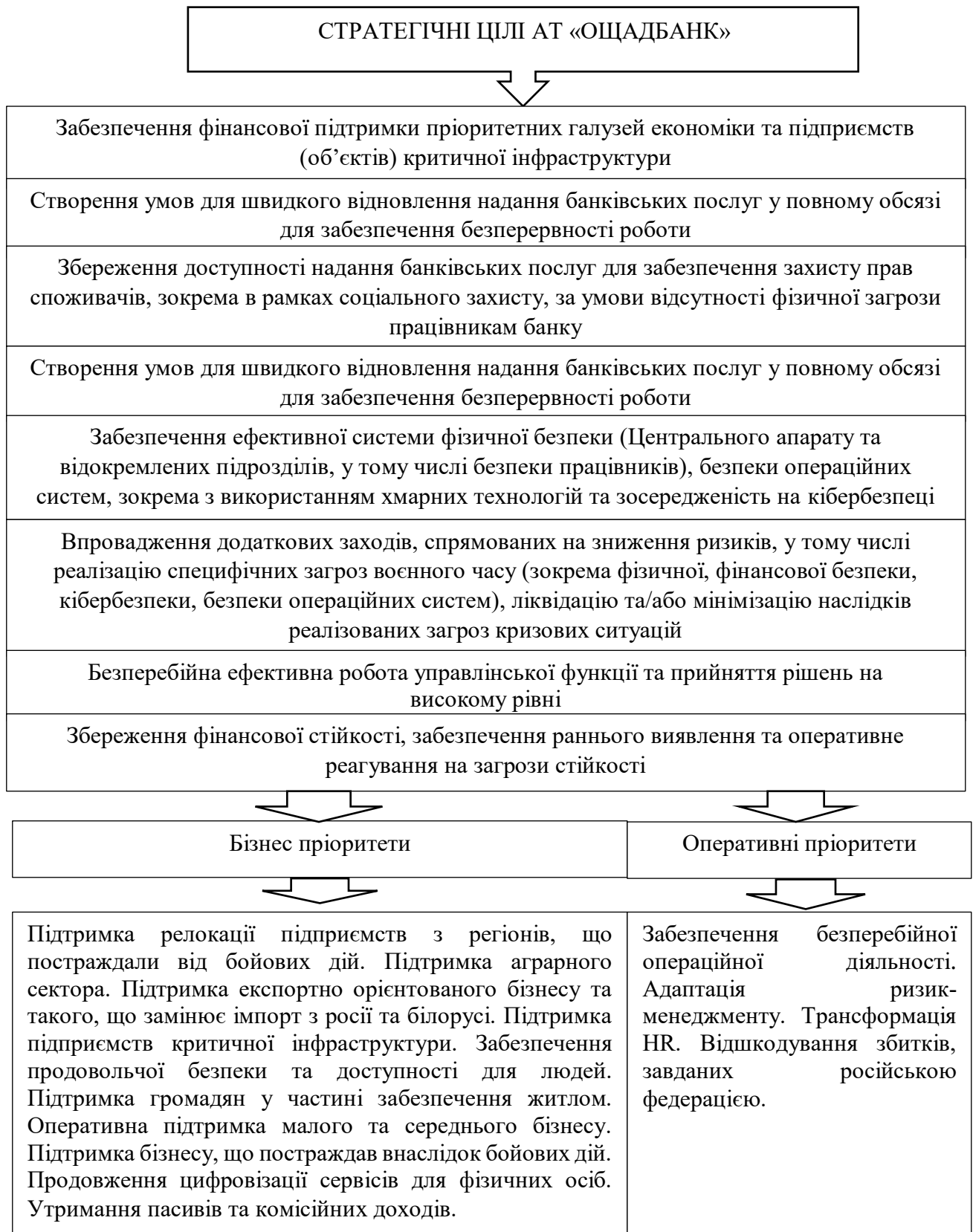

Рис. 3.3. Стратегічні цілі АТ «Ощадбанк» на період дії воєнного стану

Джерело: складено автором за даними [28]

Враховуючи стратегічні цілі розвитку банку, система управління активами та пасивами повинна ґрунтуватися на надійній системі управління ризиками, а тим паче в умовах воєнного стану. Така система управління ризиками може передбачати виконання певних послідовних етапів: 1) Прийняття частини ризику, який відповідатиме адекватному розміру капіталу банку. 2) Пошук механізмів запобігання ризику, з урахуванням функціональних ознак самого ризику. 3) Страхування ризику через відповідні інструменти (хеджування, факторинг і ін.). 4) Організація технічної підтримки управління ризиками.

Управління ризиками АТ «Ощадбанк» відбувається із залученням Наглядової ради, комітету Наглядової ради з питань ризиків, Правління банку, підрозділів з управління ризиками, підрозділу з комплаєнсу, внутрішнього аудиту, інші бізнес-підрозділи, включаючи ті, які працюють з непрацюючими кредитами.

Для управління кредитним ризиком слід застосовувати ряд заходів, серед яких цілком традиційні підходи такі як: ідентифікація, оцінка, контроль та моніторинг. Ідентифікація ризиків дає можливість визначити джерела їх походження. Оцінка дає змогу розрахувати розмір виявленого ризику. Контроль дозволяє встановити обмеження щодо величини прийнятих ризиків. Моніторинг забезпечує постійне спостереження за джерелами походження ризиків. Важливо, щоб зазначені заходи працювали злагоджено, у постійному взаємозв'язку (рис. 3.4).

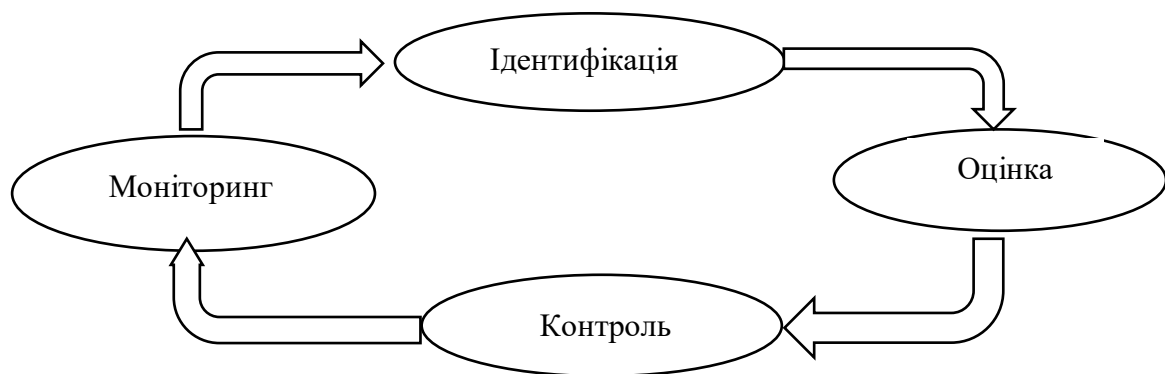

Рис. 3.4. Система взаємопов'язаних механізмів в управлінні ризиками

Джерело: складено автором

Разом з тим, слід зазначити, що АТ «Ощадбанк» застосовує до оцінки знецінених фінансових активів комплексний підхід, який реалізується за певним алгоритмом. Першим кроком передбачається відбір тих фінансових активів, які мали низький рівень кредитного ризику протягом звітного періоду або, за якими суттєве збільшення такого ризику не відбулося після первісного визнання таких фінансових активів або після настання так званої події дефолту. У такому випадку розмір резерву розраховується протягом дванадцяти місяців з урахуванням тих кредитних збитків, які очікуються.

Наступним кроком є відбір та визначення тих фінансових активів, за якими після первісного визнання все ж відбулося суттєве збільшення кредитного ризику, проте подія дефолту за ними не настала. При цьому, розмір резерву розраховується на весь період з урахуванням тих кредитних збитків, які очікуються.

Третім кроком окреслюються так звані кредитно-знецінені активи, тобто ті активи, які зменшили корисність на дат балансу. За ними аналогічно, як і для попереднього випадку, розмір резерву розраховується на весь період з урахуванням тих кредитних збитків, які очікуються.

У табл. 3.4 наведемо ознаки події дефолту за активами та віднесення даних статей до тих, які мають високий ризик, середній чи низький.

Таблиця 3.4

Критерії оцінки активів АТ «Ощадбанк» за ознаками рівня кредитного ризику

Активи з низьким кредитним ризиком	Активи з рівнем ризику, який має суттєве збільшення	Активи, з ознаками події дефолту
1	2	3
Фінансовий інструмент має низький ризи настання дефолту (зовнішній рейтинг позичальника – інвестиційного рівня; відсутні протерміновані платежі або наявна протермінованість до 30 днів (для міжбанківських кредитів – до 1 дня; для	Зміни ймовірності дефолту на дат балансу відносно значення на момент первісного визнання активів понад порогове значення (кредитні операції роздрібного бізнесу)	Кількість днів простроченої заборгованості (корпоративний та роздрібний бізнес та фінансова дебіторська заборгованість 90+, міжбанківські операції 7+, цінні папери 30+)

Джерело: складено автором за даними [28]

Таблиця 3.5

[illegible]

Щодо оцінки ризику ліквідності, то АТ «Ощадбанк» здійснює її на основі аналізу грошових потоків, розривів ліквідності, концентрації активів та зобов'язань, сценаріїв, в тому числі оцінки та моделювання кризових ситуацій з модулюванням ринкової поведінки. Проведений аналіз ризику ліквідності на основі GAP-підходу (табл. 3.6) дозволяє сформулювати висновок про те, що за тими зобов'язаннями, за якими термін погашення до 3 місяців банк може стикнутися з фінансовими труднощами у разі настання несприятливих подій, проте в цілому розрив ліквідності є контрольованим та дозволяє банку своєчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Таблиця 3.6

Оцінка ризику ліквідності на основі GAP-підходу

у млн.грн.

Показники	До 1 місяця	1 – 3 місяці	3 місяці – 1 рік	1 – 5 років	Більше 5 років	Термін погашення не визначений	Всього
Фінансові активи	38051	24080	45755	89833	24527	603	222848
Фінансові зобов'язання	132250	27571	36740	14504	95	-	211159
Розрив ліквідності	(94199)	(3191)	9016	75328	24432	603	11689

Джерело [28]

Значна увага також приділяється оцінці процентного ризику. Для цього банк встановлює та здійснює перегляд кривої дохідності та визначення цільового значення процентного спреду.

На основі проведеного нами дослідження стану активів та пасивів АТ «Ощадбанк» та окреслення політики управління ризиком, для удосконалення стратегії управління активами та пасивами банку врахувати сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, які носять системний характер (для банківської системи в цілому), а також стосуються конкретного банку (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

SWOT-аналіз системи управління активами та пасивами АТ «Ощадбанк»

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
1. Нормальна дохідність активів. 2. Висока інвестиційна активність. 3. Високий коефіцієнт надійності. 4. Високий коефіцієнт захищеності. 5. Підвищення коефіцієнта фінансового важеля. 6. Адекватні та комплексні підходи до оцінки ризиків. 7. Відповідність нормативам НБУ	1. Низька кредитна активність. 2. Низька оборотність активів. 3. Високий рівень непокритого збитку. 4. Низькі коефіцієнти рентабельності активів та капіталу. 5. Низький рівень співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті. 6. Висока невизначеність зовнішнього середовища. 7. Зниження співвідношення довгострокових кредитів та депозитів
Можливості	Загрози
1. Удосконалення грошово-кредитної політики, що забезпечить зниження вартості банківських ресурсів та процентних ставок. 2. Подальше удосконалення дотримання нормативів НБУ, яке забезпечуватиме зниження ризиків банківських операцій. 3. Удосконалення інноваційних технологій та інтернет-банкінгу, дозволить залучити більшу кількість клієнтів та покращити систему фінансового моніторингу. 4. Посилення системи банківського та ризик-менеджменту для ефективного управління ризиками та підвищення банківської безпеки.	1. Високий рівень настання кризових подій через воєнний стан. 2. Низький рівень узгодженості грошово-кредитної та фінансової політики, що сповільнює процес прийняття ефективних рішень для подолання дисбалансів у розвитку банківської діяльності. 3. Низька довіра населення до банківської системи України призводить до труднощів у формуванні адекватного співвідношення між депозитним та кредитним портфелями. 5. Низький рівень ділової активності бізнесу та платоспроможності населення. 6. Високий рівень тіньової економіки, що призводить до зниження можливості банків до залучення коштів за депозитами.

Джерело: складено автором

Таким чином, є ряд об'єктивних факторів, які носять в основному системний характер, до наявності слабких сторін банківської діяльності АТ «Ощадбанк». Разом з тим, банк доволі ефективно адаптувався до роботи в складних умовах і зумів забезпечити фінансову стабільність та дохідність активів з виведенням показників управління активами та пасивами на позитивну динаміку та розвиток.

Висновки до розділу 3

Проведена оцінка факторного впливу на активи АТ «Ощадбанк» за допомогою можливостей регресійного аналізу у Data Analysis засвідчила, що: при збільшенні таких факторів як доходи державного бюджету, мінімальної заробітної плати, облікової ставки НБУ та коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземною валютою активи також будуть зростати; при збільшенні таких факторів як рентабельність капіталу, видатки державного бюджету та коефіцієнта покриття ліквідністю за усіма видами валют обсяг активів буде зменшуватися.

Збільшення обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання, готівкових коштів спричинить позитивну динаміку обсягу активів. Зокрема, збільшення кредитів, наданих суб'єктам господарюванні на 1 млн. грн. може призвести до зростання активів на 0,059%, зростання готівкових коштів на 1 млн. грн. – на 0,937%; збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, коштів в інших банках та зобов'язань спричинить зменшення активів. Зокрема, збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам на 1 млн. грн. призведе до зменшення активів на 2,316 %, збільшення коштів в інших банках – на 0,343%, а зростання зобов'язань – на 0,431 %.

Стратегія АТ «Ощадбанк» ґрунтується на стратегічних напрямках діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, яка була прийнята Національним банком України 7 травня 2022 року. З огляду на це банком було визначено 5 ключових напрямів своєї діяльності: стабілізаційний; кредитний; фінансовий; юридичний; патріотичний.

Проведений аналіз ризику ліквідності на основі GAP-підходу дозволяє сформулювати висновок про те, що за тими зобов'язаннями, за якими термін погашення до 3 місяців банк може стикнутися з фінансовими труднощами у разі настання несприятливих подій, проте в цілому розрив ліквідності є

контрольованим та дозволяє банку своєчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Існує ряд об'єктивних факторів, які носять в основному системний характер, до наявності слабких сторін банківської діяльності АТ «Ощадбанк». Разом з тим, банк доволі ефективно адаптувався до роботи в складних умовах і зумів забезпечити фінансову стабільність та дохідність активів з виведенням показників управління активами та пасивами на позитивну динаміку та розвиток.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі нами проведено дослідження теоретичних засад механізмів управління активами та пасивами банківської установи, оцінено їх стан та структуру, а також подано пропозиції для удосконалення системи управління активами та пасивами банку. У результаті проведеного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Активи та пасиви банку – це складові банківського балансу, які формуються через здійснення відповідних операцій. Так, до активних операцій найчастіше відносять: надання кредитів фізичним та юридичним особам; надання кредитів банкам; інвестиції в цінні папери; формування інших активів; надання послуг. Пасивні операції банку представлені зазвичай: залученням депозитів фізичних та юридичних осіб; отриманням кредитів від банку; емісією цінних паперів.

Систему управління активами та пасивами розглядаємо як систему скоординованого управління: 1) усім банківським балансом, а не його окремими частинами; 2) грошовими потоками банку; 3) зобов'язаннями банківської установи; 4) операціями по залученню ресурсів.

2. Серед основних методів та механізмів управління активами та пасивами виділяють: структурно-вартісний аналіз; метод експертних оцінок; метод оптимального управління ресурсами; метод імітаційного моделювання.

Окремо виділяють методи, які застосовуються для управління ризиком, що виникає в процесі операційної чи іншої діяльності банку та передбачає зміни активної та пасивної частини, які впливають на зміну структури. Серед них: управління гепом; управління дюрацією; метод структурного балансування; трансфертне ціноутворення; управління валютною позицією; хеджування; методи розриву ліквідності.

3. Обсяг активів та пасивів АТ «Ощадбанк» у 2022 році збільшився на 15,27% в порівнянні з 2020 роком і на 14,59% в порівнянні з 2021 роком. Така тенденція збільшення активів була зумовлена збільшенням практично усіх їх

складових, окрім інвестиційної нерухомості, основних засобів та нематеріальних активів.

Загальна сума як зобов'язань, так власного капіталу збільшилася також. Зокрема, зобов'язань на 16,7% в порівнянні з 2020 роком і 16% в порівнянні з 2021 роком, власного капіталу – на 1% в порівнянні з 2020 роком і на 1,4% в порівнянні з 2021 роком. На таку динаміку вплинуло збільшення рахунків клієнтів, інших запозичених коштів та зменшення суми непокритого збитку. Всі інші показники мали негативну тенденцію до зниження протягом усього аналізованого періоду.

Найбільшу частку у структурі активів досліджуваного нами банку займають кредити, надані клієнтам та інвестиції, найменшу – інвестиції в дочірні та асоційовані компанії. Загалом структура активів є незміною протягом всього аналізованого періоду і не зазнавала значних коливань.

У структурі пасивів банку суттєво переважають зобов'язання, серед яких найбільш суттєвими є рахунки клієнтів. Решту статей зобов'язань є незначними і великого впливу на структуру пасивів не мають. У власному капіталі значну частку займає акціонерний капітал і непокритий збиток, який суттєво знижує частку власного капіталу у пасивах даного банку.

АТ «Ощадбанк» дотримується усіх економічних нормативів Національного банку протягом аналізованого періоду, за винятком нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента у 2021 році, який у цей період становив 28,25% при максимально допустимому рівні у 25%.

Рівень дохідних активів є нормальним. Занадто низькою є кредитна активність. Коефіцієнти, які характеризують фінансову стійкість в цілому відповідають нормативним вимогам, проте певне занепокоєння повинно викликати значення коефіцієнта розвитку клієнтської бази, адже воно суттєво перевищує оптимальний рівень і може спричинити негативні наслідки у рівні ліквідності та фінансової стійкості банку в подальшому. Розраховані нами показники рентабельності вказують на низьку прибутковість та ефективність досліджуваного нами банку з тенденцією до ще більшого зниження.

4. Проведена оцінка факторного впливу на активи АТ «Ощадбанк» за допомогою можливостей регресійного аналізу у Data Analysis засвідчила, що: при збільшенні таких факторів як доходи державного бюджету, мінімальної заробітної плати, облікової ставки НБУ та коефіцієнта покриття ліквідністю за іноземною валютою активи також будуть зростати; при збільшенні таких факторів як рентабельність капіталу, видатки державного бюджету та коефіцієнта покриття ліквідністю за усіма видами валют обсяг активів буде зменшуватися.

Збільшення обсягу кредитів, наданих суб'єктам господарювання, готівкових коштів спричинить позитивну динаміку обсягу активів. Зокрема, збільшення кредитів, наданих суб'єктам господарюванні на 1 млн. грн. може призвести до зростання активів на 0,059%, зростання готівкових коштів на 1 млн. грн. – на 0,937%; збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам, коштів в інших банках та зобов'язань спричинить зменшення активів. Зокрема, збільшення обсягу кредитів, наданих фізичним особам на 1 млн. грн. призведе до зменшення активів на 2,316 %, збільшення коштів в інших банках – на 0,343%, а зростання зобов'язань – на 0,431 %.

5. Стратегія АТ «Ощадбанк» ґрунтується на стратегічних напрямках діяльності банків державного сектору на період воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки, яка була прийнята Національним банком України 7 травня 2022 року. З огляду на це банком було визначено 5 ключових напрямів своєї діяльності: стабілізаційний; кредитний; фінансовий; юридичний; патріотичний.

Проведений аналіз ризику ліквідності на основі GAP-підходу дозволяє сформулювати висновок про те, що за тими зобов'язаннями, за якими термін погашення до 3 місяців банк може стикнутися з фінансовими труднощами у разі настання несприятливих подій, проте в цілому розрив ліквідності є контрольованим та дозволяє банку своєчасно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

6. Існує ряд об'єктивних факторів, які носять в основному системний характер, до наявності слабких сторін банківської діяльності АТ «Ощадбанк». Разом з тим, банк доволі ефективно адаптувався до роботи в складних умовах і зумів забезпечити фінансову стабільність та дохідність активів з виведенням показників управління активами та пасивами на позитивну динаміку та розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азізова К.М. Тисячна Ю.С. Управління активами і пасивами банку: сутність та методичні підходи. *Економічний простір*. 2016. № 108. С. 112-126.
2. Антонюк О. І. Особливості формування капіталу комерційними банками в Україні. *Інноваційна економіка*. 2014. № 50. С. 160–164.
3. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків. К.: Знання, 2006. 463 с.
4. Видатки бюджету. Офіційна сторінка Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>.
5. Герасимович А.М. Аналіз банківської діяльності. К.: КНЕУ, 2003. 599 с.
6. Діденко Н.Ю. Управління активами і пасивами банку. *Актуальні проблеми економіки: теоретичні та практичні аспекти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 27-28 січня 2012 року): у 2-х частинах*. Дніпропетровськ.: НО «Перспектива». 2012. Частина I. С. 43-44.
7. Доходи бюджету. Офіційна сторінка Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/>
8. Зверук Л.А. Основи стратегій управління активами і пасивами банків. *БізнесІнформ*. №6. 2018. С. 307 – 313. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-6_0-pages-307_313.pdf.
9. Зянько В.В., Коваль Н.О., Тептя О.В. Банківський менеджмент. Вінниця : ВНТУ, 2007. 148 с.
10. Кириченко О.А., Гіленко І.В. Поняття активів і пасивів банку. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-2043.html>
11. Кириченко О.А., Гіленко І.В., Роголь С., Сиротян С.В., Нємой О. Банківський менеджмент. К.: Знання-Прес. 2002. 438 с.

- 12.Клюско Л.А. Гнучке управління активами і пасивами – необхідна умова забезпечення фінансової стійкості комерційного банку. URL: <http://www.nvisnik.geci.cn.ua/uk/nissue/item/>
- 13.Ковальська К.Ю. Аналіз та управління активами і пасивами комерційного банку. Кваліфікаційна бакалаврська робота. URL: <http://surl.li/rdlpx>.
- 14.Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку. Суми: Університетська книга, 2003. 734 с.
- 15.Колодізєв О.М., Чмутова І.М., Губарева І.О. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері. Харків: ІНЖЕК, 2004. 408 с.
- 16.Кузнецова С., Болгар Т., Пестовська З. Банківська система. К.: Центр навчальної літератури. 2014. 400 с.
- 17.Литвинюк О.В. Методичні підходи до визначення основних етапів розвитку процесів управління активами та пасивами банківських установ України. *Молодий вчений*. 2014. № 7 (2). С. 41-44.
- 18.Малиновська І.О. Сутність активних операцій комерційних банків. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №6 (2017). С. 145 – 152. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/6-2017/UKR/malinovskaya.pdf>.
- 19.Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні. Методика, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.11.2001 р. № 489. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>.
- 20.Михайличенко М.С. Особливості управління активами та пасивами банку в умовах української економіки. *Наукові записки. Том 94. Економічні науки*. 2009. С. 65 – 74. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a40a6257-3c19-4437-a035-de79613fc00f/content>.
- 21.Міщенко В.І., Слав'янська Н.Г. Банківські операції. К.: Знання, 2006. – 727 с.

- 22.Облікова ставка НБУ. Офіційна сторінка Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>.
- 23.Основні показники діяльності банків. Офіційна сторінка Національного банку. URL:<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
- 24.Пацула О.І., Наконечна Н.В. Аналіз стійкості банківської системи України у період воєнного стану. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: збірник наукових праць* / головний редактор В.І. Франчук. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип. 1. 138 с. С. 62 – 68.
- 25.Поморіна М.А. Деякі підходи до управління ефективністю діяльності банку. *Банківська справа*. 2009. № 10. С. 117.
- 26.Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку: навчальний посібник. Київ : Київський національний економічний університет, 2015. 280 с.
- 27.Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України : Постанова № 324 від 06.09.2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07#Text>.
- 28.Річна окрема фінансова звітність та Звіт про управління АТ «Ощадбанк» за 2020, 2021, 2022 роки: URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>
- 29.Річна окрема фінансова звітність та Звіт про управління АТ «Ощадбанк» за 2016 - 2022 роки: URL: <https://www.oschadbank.ua/finansova-zvitnist>
- 30.Розмір мінімальної заробітної плати. Офіційна сторінка Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>.
- 31.Ротар Д.А. Концептуальні основи формування стратегій управління активами і пасивами банківських установ та напрями їх оптимізації. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (2). С. 18- 21.
- 32.Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку. Суми: Університетська книга, 2007. 314 с.
- 33.Семениченко Ю. К. Проблеми оцінки прибутковості основних операцій банків України. *Фінанси України*. 2010. № 10. С. 117.

- 34.Семенча І.Є., Руденко В.І. Особливості управління активами банку в Україні в посткризовий період. Вісник Хмельницького національного університету 2017, № 5. С. 244 – 248. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2017/2017_5/jrn/pdf/47.pdf.
- 35.Сірко А.В. Банківська система. Функції та операції банків. URL: http://pidruchniki.com/1314021662933/politekonomiya/bankivska_sistema_funktsiyi_operatsiyi_bankiv.
- 36.Соколова Х. О., Волкова В. В. Активи та пасиви банків України: сучасний стан та фактори впливу. *Економіка і організація управління*. 2018. Вип. 4. С. 65-74.
- 37.Стельмах В.С., Міщенко В.І., Крилова В.В, Набок Р.В., Приходько О.Г., Грищук Н.В. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: наук.-аналіт. матеріали. Київ : Національний банк України; Центр наукових досліджень, 2008. 220 с.
- 38.Фітас Н.Ю. Економічна сутність управління активами і пасивами комерційного банку. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_31/statti/4_7.htm.
- 39.Халатур С.М., Пістунова М.Г. Фінансово-кредитне забезпечення управління структурою активів банку. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24. 2017. С. 77 – 82. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2017/15.pdf.
- 40.Шварц О. В. Удосконалення інструментарію управління активами і пасивами банку в умовах фінансової нестабільності. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 33–39.
- 41.Шварц О.В. Управління активами і пасивами банку як фактор забезпечення фінансової стійкості. *Фінансовий простір*. 2015. № 2.
- 42.Шинкаренко О.М. Проблемні питання оптимізації структури активів та пасивів. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2008_21_1/articles/Finansi/8_Shinkarenko.pdf.

43. Basel Committee on Banking Supervision. «Principles for the Management and Supervision of Interest Rate Risk». Bank for International Settlements, July 2004. – 44 p.
44. Marshall J.F., Vipul K Bansal Financial Engineering : A Complete Guide to Financial Innovation. New York : New York Institute of Finance, 1992. 728 p.
45. Sinkey J.F. Commercial Bank Financial Management. 6th Edition. New Jersey : Prentice Hall, 2002. 696 p.
46. Rose P., Hudgins S. Bank Management & Financial Services. 9th Edition. New York : McGraw-Hill Education, 2013. 768 p.